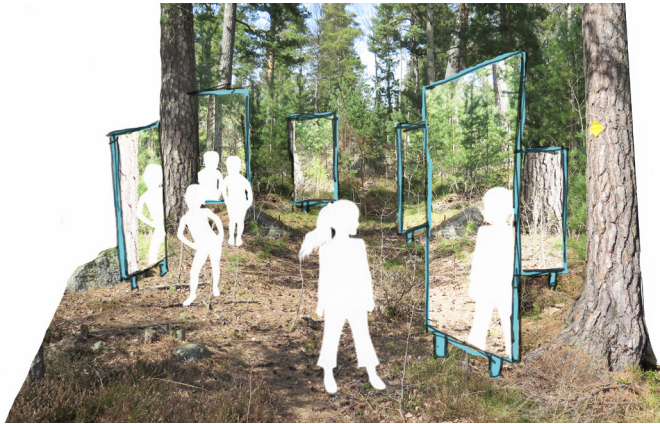

Äventyrslek i naturmark

Ett idéförslag till en naturanpassad lekmiljö i Gustavsberg, Värmdö kommun

Sara Junehag
Avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet,
Uppsala 2017

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2017 Sara Junehag, e-post: sara.junehag@gmail.com
Titel på svenska: Äventyrslek i naturmark. Ett idéförslag till en naturanpassad lekmiljö i Gustavsberg, Värmdö kommun
Title in English: Adventure play in natural surroundings. A proposal for a nature adapted play environment in Gustavsberg, Värmdö municipality
Handledare: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land
Examinator: Gunilla Lindholm, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Thomas Oles, institutionen för stad och land
Omslagsbild: Fotomontage över den tilltänkta äventyrslekplatsen i Gustavsberg (författaren)
Upphovsrätt: Samtliga foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsman. Illustrationsplaner är baserade på dwg-underlag från Värmdö kommun. Där inte annat anges är författaren upphovsman.
Originalformat: A4 landskap
Nyckelord: barn, äventyrslek, lekplats, lekmiljö, landskapsgestaltning
Keywords: children, adventure play, playground, play environment, landscape design
Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se>

Tack!

Till planenheten på Värmdö kommun där jag har fått sitta och arbeta, och till de otroligt härliga medarbetarna som förgyllt mina dagar under våren 2016.

Tack till Anna Enberg på Värmdö kommun som handlett mig med bra feedback under arbetets gång och delgivit mycket kunskap.

Tack också till Petter Åkerblom som varit min trygga handledare genom arbetet och till mina studiekollegor i handledningsgruppen som stöttat och kommit med bra synpunkter på förbättringar.

FÖRORD

Jag har haft privilegiet att växa upp i ett välplanerat miljonprogramsområde intill Stockholm med gott om naturmiljöer och lekplatser. Jag minns att jag som barn oftast träffade mina vänner ute. Det bästa var att få igång lekar med många i området, såsom att leka burken eller starta en fantasifull lek i skogsbrynet bakom husen. Jag har alltid velat utmanas fysiskt och klättrade som barn ofta högt upp i träd och klätterställningar. Jag klättrade så högt att jag upplevde den där känslan av att jag faktiskt skulle kunna ramla och skada mig för livet. Men det var en härligt pirrande känsla som jag ofta sökte att uppleva igen på något sätt. Vid dessa tillfällen var mina föräldrar sällan närvarande, och tur var väl det. Möjligtvis var de medvetna om vad vi gjorde men ändå tillät det. Jag var barn på 90-talet och bara 20 år senare är föräldrars inställning till riskfyllda lekar en helt annan. Det är inte bara inställningen till vilka lekar som anses vara bra utan också var barnen leker och när. Jag har själv två barn, varav den senaste tillkommit under arbetets gång och jag upplever att föräldrar idag vill ha större kontroll över sina barn. Det blir därför svårare för barn att utmanas i sin lek då lekmiljöer för barn idag är

färre och är utformade efter rådande standarder som har ett annat fokus än barns kreativa lek och utveckling.

Detta ligger till grund för varför jag valt att skriva om barns behov av utmanande lekmiljöer. Ofta hör man talas om barnperspektiv i planeringsprocesser men det är osäkert i vilken utsträckning det faktiskt tillämpas. Jag är övertygad om att det finns kopplingar mellan barns tillgång till platser för utmanande lek och deras fysiska och mentala utveckling till självständiga individer. Barn behöver utmaning och äventyr!

Västra Orminge. En mycket grön förort med närhet till natur.

Miljonprogramsområdet Orminge där jag växte upp.
Det är en mycket grön förort med närhet till havet, skogsmark och badsjöar. Just västra Orminge ringas in av en bilväg med många undergångar så att området innanför är bilfritt med flera lekplatser, skolor, förskolor och idrottsanläggningar. Den röda ringen visar det hus jag bodde i.

Del av västra Orminge. Källa: Brf Turkosen

SAMMANFATTNING

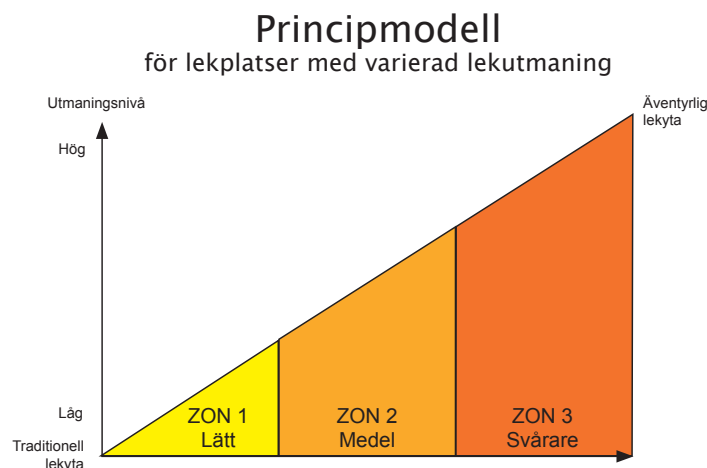
Arbetet diskuterar hur en äventyrlig lekmiljö kan formges i naturmark med en specifik plats i Gustavsberg som exempel. Arbetet grundar sig på en litteraturgenomgång, studiebesök och platsobservationer.

En övergripande fråga som jag undersöker är barns behov av utmanande utomhuslek och vad som karaktäriserar den typen av lek. Det gör jag i litteraturgenomgången. Med den specifika platsen i Gustavsberg som studieexempel kan följande fråga besvaras:

- Vilka är de viktiga frågor och aspekter som måste undersökas och beaktas för att kunna erbjuda en variationsrik lekplats, där särskilt utmaningar i den fysiska miljön tas tillvara?*

Efter litteraturgenomgången och mina besök på de olika lekplatserna i landet, där jag uppmärksammat hur barn lekte när de utmanades av sin fysiska omgivning, kom jag att arbeta fram en modell. Modellen kallar jag Principmodell för lekplatser med varierad lekutmaning och har haft betydelse för gestaltungsarbetet. Förslaget

är platsspecifikt men samtidigt ett konkret exempel på vad som bör karaktärisera en lekmiljö i naturmiljö. Principmodellen är ett sätt att förstå greppet av den zonering jag argumenterar för över den äventyrliga lekmiljön. Arbetet ska kunna stå som inspirerande exempel och belysa barns behov av utmaning i den egna leken samt vikten av att satsa på barns utemiljöer oavsett ålder.

En gradient i svårighetsgrad av lekmiljön gör att fler barn kan utmanas i leken. I denna modell finns tre utmaningsnivåer som stiger i svårighetsgrad. Den lättaste zonen återfinns där det är lättillgängligt och mer liknar en traditionell lektyta.

Gestaltungsförslag

Förslaget är en äventyrslekplats som är utformad att vara utmanande för barn med olika fysiska och mentala förutsättningar. Lekmiljön saknar inhägnad upp mot skogsmarken och önskan är att barn ska lockas att utforska skogen vidare. Äventyrsleken har ett övergripande skärgårdstema som återspeglar sig i bland annat en fiskeby med båtar.

SUMMARY

Background

This master thesis presents how an adventurous playground can be designed in a nature like environment, with a specific location in Gustavsberg as example. The thesis also highlights the ongoing debate on playground safety and what impact too strong safety regulations can have on children. A general question that I look closer at is children's need for challenging outdoor play and what characterizes this type of play. With the specific location in Gustavsberg as example I hope to answer the following question:

- What are the key issueses and aspects that must be examined and taken into consideration in order to offer a varied playground, where the challenges in the physical environment is utilized?

This thesis also aims to be an inspiring example in the design of exciting and challenging environments for play and learning.

Methods

This project started during my internship at the municipality of Värmdö. They asked if I wanted to design an adventure playground in Gustavsberg as my final project as a student. The specific site was already set by the politicians of the municipality to be this sunny slope nearby Ösbyträsk.

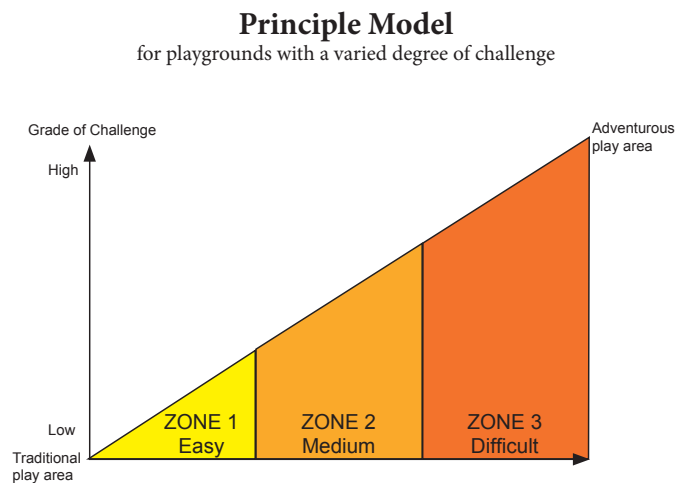
Initially, I read literature in order to find more knowledge and to get an inspiring base before sketching. The sketching has been far from a linear process and has been mixed with site visits, observations and visits to other playgrounds in Sweden. Early in the process, I also visited the current project-site to get an idea of the site's potential for development. This was followed by inventory and analysis which was then followed by more alternately reading and sketching. Study visits to various play areas in the country were made regularly during the reading and writing process. Throughout the work, I have also participated in Värmdö municipality project-meetings for the work of the adventure play.

Results

After the literature review and my visits to the various playgrounds in the country, where I noticed how children played when they were challenged by their physical surroundings, I came to work out a model. The model I call Principle Model for playgrounds with a varied degree of challenge and has influenced the design work. I also found some criteria in the literature on adventurous play that was very helpful. The model of a gradient in a rising level of challenge led me to divide the area into three challenge-zones in relation to the site conditions. In the respective zones, I could then apply the various criteria I worked out for the adventurous playground.

The proposal is site-specific, but is also a concrete example of how adventurous playgrounds can be designed in nature like surroundings. The proposal is an inspiring example and highlight children's needs of challenging play and the importance of children's outdoor environments.

The site in Gustavsberg is quite specific in both vegetation and topography and therefore is the proposal very site-specific. The Principle Model is a model to understand the zoning of the area that I argue for at the adventurous playground with a gradient of challenge.

The Principal Model for playgrounds with a varied degree of challenges makes it possible for children in different ages to experience challenge during play.

This thesis also presents several criteria of challenging and adventurous play characters. Two researchers on the topic are introduced in this thesis; Ellen Beate Hansen Sandseter and Fredrika Mårtensson. Their research and criteria's of challenging play are presented and applied in the design. Characters I found to be challenging and adventurous:

“Risky Play”

Sandseter has an interest in children's risk-taking behaviors and the balance between hazards and benefits of risk-taking in play. She has found six criteria's that she believes and argues are of importance in playground design in order to provide children with the feeling of being on the edge, and rewards them with an intense feeling of excitement (Sandseter 2010, s. 8):

- Great height
- High speed
- Dangerous tools
- Dangerous elements
- Rough and tumble play
- Disappear/ get lost

Outdoor play

Mårtensson sees the great benefits of being outdoor in relation to children's general health and motor-skills. Outdoor play can more easily get an adventurous character with an environment more adapted and tolerant than indoor environments. Mårtensson describes how children discover their physical prowess by rolling themselves or objects down slopes. They climb high up in trees, swinging them and slides down rocks to reach the greatest excitement level. On these occasions the physical activity is very high, but the mental activity is of equal importance according to Mårtensson. With access to loose material, they can manipulate their environment. This type of play is not only beneficial for the general health but is also building self-esteem. The best environment for play according to Mårtensson (2013, s. 506), should be outdoors in:

- Open areas mixed with clusters of vegetation on a fairly topographic ground.
- A wandering shadow or shading trees.
- Access to loose material.

Conclusions

I have focused on what makes a place adventurous and created a design of a playground that may be realized in the future. By means of literature review and visits to the various playgrounds I have found what I believe is basic to make it suitable for an adventurous play. The purpose of making this design was to exemplify how an adventurous play in an undulating and wooded landscape can benefit from nature and interact in ways that cannot be achieved in more traditional playground environments. This is a typical type of nature in or close to Swedish cities.

The ambition has been to highlight the security debate around playgrounds and to show how good playgrounds can be created in nature like surroundings despite all the safety regulations. The nature is already a great place for play. You just have to attract children to these places.

Children need to encounter risks and to be challenged while playing in order to become

ENTRÉ

strong and independent individuals. The ambition has therefore been to create an exciting adventure playground that meets this need for challenge and risk taking.

An aim has also been to create a multi-functional place where children of all ages as well as adults can be together for a time. I have wished to create a place that will attract people to visit from all over the municipality.

The adventure playground is designed to be challenging for children with various physical and mental qualifications. The area is not fenced and encourages children to explore the surrounding nature further on.

INNEHÅLL

Förord	4
Sammanfattning	5
Summary	6

INTRODUKTION 10

Därför behövs lekplatser	11
Kritiskt kring lekplatser	11
Naturens betydelse	12
Säkerhet kontra skaparlust	12
Lek för alla	13
Syfte och frågeställning	14
Målgrupp	14
Avgränsning	15
Kort om platsen	16

METOD 17

Arbetsgång	18
Litteraturgenomgång	18
Studiebesök	18
Relationen till Värmdö kommun	19
Inventering och analys	19
Program och skissprocess	19
Läsanvisning	20

LITTERATURGENOMGÅNG 21

Vad gör en lekplats äventyrlig?	22
Den vidlyftiga leken	22
Risky Play	23
Kulturella skillnader	24
Könsskillnader i leken	24
Säkerhet kontra risk	25
Tillräcklig yta för lek	25

STUDIEBESÖK 27

Malmö	28
Mitt besök i Malmö	28
Stockholm	30
Mina besök i Stockholm	30
Lärdomar från studiebesöken	32
Slutsatser	32
Den optimala lekmiljön	33
Zonindelning i praktiken	33

IDÉFÖRSLAGET 34

Gustavsberg	35
Ösbyträsk	35
Platsen för äventyrsleken	35
Inventering	36
Upplevelser av platsen	36
Topografin	37
Analys	38
Möjligheter	38
Svårigheter	38
Vision	39
Gestaltningssprogram	40
Tema "Ett skärgårdsäventyr"	41
Idéförslag	42
Entrén	44
Fiskebyn	45
Stranden	46
Soldäck	47
Skeppsbrott	48
Skogen	49
Vildmarken	50
Designprocess	51
Zonindelning	52

DISKUSSION 53

Plats för lek för olika åldrar	54
Inkluderande eller exkluderande	54
Utmanande eller för svårt?	55
Trygg och säker lek	55
Mitt bidrag	55
Metodiska erfarenheter	56
Reflektion av min process	57
Kommunalt samarbete	57
Nya frågor	58
Slutord	58

REFERENSER 59

INTRODUKTION

INTRODUKTION

Därför behövs lekplatser

I en tid då landets städer förtätas allt mer och ”överblivna” naturområden nu ses som potentiella exploateringsområden, är det bland annat mot bakgrund av Barnkonventionen, av extra stor vikt att även planera för barn och deras behov.

Tidigare var barn helt naturligt och mer självklart hänvisade till stöjig utomhuslek. På 1970-talet var ”ut och lek!” en vanlig svensk vuxenattityd (Mårtensson 2004, s. 14). Enligt Mårtensson har barns inomhuslek klart förbättrats och de har idag en friare plats i hemmet, ofta med eget rum och tillåts använda hela bostaden. Därav väljer fler barn att stanna inne.

Förskolan och skolans fritidsverksamhet har varit miljöer där utomhusvistelsen fortfarande varit en stor del, men hos de tredjeklassare som färdigutbildas på detta väntar en mer stillasittande tillvaro framför skärmar (Mårtensson 2004, s. 15). Därför behövs platser som lockar dessa barn att vilja vistas utomhus. Det är också av vikt att det skapas och bevaras lekmiljöer nära bostäder för barns

möjlighet till spontan och självständig lek utan föräldrars ständiga närvaro.

Tillfälle för utevistelse finns på vägen till och från förskola och skola. Färden till skolan kan utgöra viktig social samvaro med vänner likväl som lek och är en viktig del i barns väg mot självständighet menar Mårtensson. Samtidigt ökar barns resande betydligt mer än andras medan den självständiga transporten har minskat, såsom att cykla och gå (Mårtensson 2012, s. 225). Idag skjutsas barn i större utsträckning och deras bilberoende stärker inte deras självständiga handlande menar hon vidare. Att föräldrar ställer upp och skjutsar till olika aktiviteter ger samtidigt de vuxna en större kontroll och inblick i deras barns fritid, vilket även det bidrar till ett mindre självständigt beteende (Mårtensson 2004, s. 16). De mindre barnen blir helt beroende av vad deras föräldrar tycker är bra platser att vistas på utomhus. Det är föräldrar som ofta med bil tar sig iväg med familjen på helger och lov till olika destinationer. För att lekområden överhuvudtaget ska komma till användning måste de tilltala föräldrar och fram-

stå som trygga och attraktiva platser (ibid, s. 16). Detta handlar ofta om utemiljöer som är speciellt tillrättalagda och tänkta för barn, men som väljs av vuxna.

Kritiskt kring lekplatser

Enligt Jansson (2009, s. 33) kan de offentliga lekplatserna idag beskrivas som vuxnas sätt att kontrollera barns färdigheter och upplevelser av det offentliga rummet. Hon menar att det görs på ett sätt som mer möter föräldrars oroskrav över säkerhet än för barns behov och faktiska önskan om vad de vill ha. Hon fortsätter med att det kan bli motsägelsefullt när det roliga, friheten och spontaniteten i leken och barns behov av att lära och upptäcka själva blir kontrollerat. Lekplatser placeras på speciellt utvalda platser som en följd av föräldrars oro för barns säkerhet (Jansson 2009, s. 33). Enligt Wood (1971, s. 235) finns det en stor risk att lekplatser också segregerar barn från vuxna. På lekplatser är det samtidigt svårt för barn att undkomma de vuxnas övervakande uppsyn.

Lekplatser beskrivs vidare av Wood som en betydligt sämre plats för lek än naturliga och urbana miljöer, och menar att vistas på dessa bör ses som en mer sekundär lek (ibid, s. 236). Wood likställer till och med lekplatser med en typ av barnghetto som vi vuxna vill stänga in våra barn i för vår egen bekvämlighets skull (ibid, s. 235). Att skapa lekplatser har också blivit kritiserat för att utesluta barn från det offentliga rummet. Det kan resultera i en social marginalisering av barn. Barn berövas också möjligheten att socialt interagera med vuxna aktiviteter, som barn så ofta värdesätter (Hart 2002, s. 138; Jansson 2009, s. 33).

Naturens betydelse

Lekplatser kan dock vara av olika slag och återfinnas i olika slags omgivningar. Mårtensson skriver (2013, s. 502) om gröna miljöers rymliga och varierande ytor och hur utomhuslek både är hälsofrämjande och anses attraktivt för barn. Många vuxna är också överens om att vardaglig lek utomhus är bra för barn (Grahns et al. 2007, s. 55). Men enligt Mårtensson ställs det idag högre krav på aktiviteten att bara ta sig utomhus. Det görs

i en avvägning mot att vistas i våra stora inomhusytor, shoppingcentra och dylikt (Mårtensson 2004, s. 14). Samtidigt menar Grahns (2007, s. 56) att vi alla bär på minnen från vår barndom och att minnena är överrepresenterade platser och händelser utomhus. Det stämmer också mycket väl in på mina egna minnen från barndomen. Vill vi inte att våra barn också ska få skapa dessa minnen?

Barn tränas fysiskt, men också mentalt av att leka ute. I en kvalitativ studie där flera förskolor i landet deltog kunde Grahns och hans kollegor se tydliga skillnader på koncentration och motoriska färdigheter hos barn på förskolor med god utomhusmiljö, jämfört med barn med mindre kvalitativa gårdar (Grahns et al. 2007 s. 73). Grahns drar slutsatsen att tillfredsställs inte barns behov av att klättra, springa, krypa mm, så blir deras motoriska utveckling och inläring lidande.

Säkerhet kontra skaparlust

Sverige har ratificerat barnkonventionen där det står skrivet att stimulerande och trygg lek i lämp-

liga miljöer är en rättighet för alla barn (Barnkonventionen 2009). Det betyder att barns miljöer ska vara så säkra och tillgängliga som de om möjligt kan vara. Men alltför ofta blir det motsättningar i utformning av barns lekmiljöer, där säkerheten ofta går före kreativ lek (Hart, 2002, s. 144). Självfallet ska lekplatser vara säkra men inte på bekostnad av att de blir mindre attraktiva menar Olsson Lieberg (2007). Socialstyrelsen rapporterar (2015, s. 9) att flest personskador faktiskt sker på fritiden i bostadsområden eller under sportaktiviteter, och då främst på hårdgjorda ytor eller vid kollisioner med andra barn, och därmed inte på lekplatser eller i naturmark. Men sedan den nya europastandardiseringen för leksäkerhet började gälla 1999 och en stark syn på lekplatssäkerhet spridit sig över västvärlden, kan en tydlig trend ses där säkerheten går före attraktiva, utvecklande och utmanande lekvärden (Hart 2002, s. 144).

Jansson skriver (2009, s. 71) att det har blivit för krävande för kommuner att upprätthålla den säkerhetsstandard som krävs. Det resulterar i att fler och fler kommuner väljer att ta bort lekplatser

som inte håller måttet istället för att rusta upp dem. Som Olsson Lieberg (2007) uttrycker det så är det skillnad på fara och risk. Vid olycksfall på lekplatser är det enligt lag fastighetsägaren som har det yttersta ansvaret (Boverket 2015a). Detta kan möjligtvis vara en orsak till att kommunala lekplatser minskar i antal och att det istället satsas på några få, nya och större anläggningar. Verksamhetsägares ansvar brister dock inte om det i verksamhetsidén med lekmiljön ingår att den är till för barns nödvändiga risktagande (Barnsäkerhetsrådet 2015, s. 16).

Lek för alla

Tillgänglighetsnormer är också något som kan bidra till att lekplatser utdöms till att vara undermåliga och i värsta fall tas bort. Som det ovan sägs så står det skrivet i barnkonventionen att lekmiljöer ska sträva efter att bli så tillgängliga för alla barn som det om möjligt går att göra. Detta är något att sträva efter men som Mårtensson skriver (2013, s. 503) kan det vara farligt med slentrianmässiga tillgänglighetsåtgärder då lekkvaliteten kan sättas på spel. Arbetet med att utveckla och

skapa inkluderande och säkra miljöer menar hon, bör med fördel se till den vidlyftiga lekens positiva effekter på hälsa och välbefinnande hos barn. Viktigt är även hur lek faktiskt uppkommer och hur dess förlopp utspelar sig i ett samspel mellan barn och deras omgivning.

Det finns också studier på hur lekplatser med mycket lekredskap och tätt mellan attraktionerna kan försvåra lekbarheten och det sociala spelet, så att risken för konflikter i leken uppstår (Mårtensson 2013, s. 503). Därför är öppen yta en viktig komponent i lekplatsutformning. Även om staket kan inge en känsla av trygghet är det enligt Mårtensson flödeshämmande i leken och kan hugga av naturliga stråk. Med anledning av det bör inhägnad undvikas om det inte är en rent farlig miljö som ska skiljas från barnens.

Vidare kan man läsa hos Boverket (2015a) om europastandarder gällande lekplatser. Europastandarden för lekplatser innehåller minimikrav på exempelvis stötdämpande underlag för lekredskap och deras säkerhet. Detta tillämpas vid bedömning av produkters säkerhet enligt de

krav som finns i Plan och Bygglagen (PBL) samt Produktsäkerhetslagen (PSL). Det finns även skrivet hur och när dessa ska tillämpas. Men en standard är däremot formellt sett frivillig att rätta sig efter skriver Boverket, om det inte står skrivet i lag att standarden ska följas eller att det hänvisas till standarden i upphandling från beställarens sida, vilket det inte alltid gör. Detta ger utrymme för att frånga standarden men ändå kunna sträva efter en säker lekmiljö. Har man tillämpat europastandardens krav kan man relativt sett vara säker på att anläggningen är säker. Med detta sagt är europastandarden för lekplatser en lämplig riktlinje att följa i den bemärkelsen att skapa säkra lekutrustningar i lekmiljöer. Men ett alltför ensidigt hänsynstagande till säkerhetsutrustning kan ta fokus från ansvaret att skapa attraktiva lekmiljöer med höga lekvärden och möjligheter till kalkylerat risktagande (Boverket 2015b, s. 122). Säkerhetsstandard har trots allt i första hand tagits fram för att tillämpas på lekutrustning och fallunderlag i anslutning till dessa, och kan inte lika självklart tillämpas vid lek i själva naturmarken.

Syfte och frågeställning

Med ledning av ovanstående valde jag att fokusera mitt examensarbete på att visa hur en lekplats med äventyrlig karaktär kan gestaltas i naturmiljö och hur vi kan dra nytta av naturen för att skapa förutsättningar till lekupplevelser som inte går att uppnå på samma vis vid mer traditionella lekplatser. Arbetet berör också betydelsen av ändamålsenliga lekmiljöer för barn och kan ses som ett inspel i lekplatssäkerhetsdebatten som förs idag. Arbetet är tänkt att fungera som ett inspirerande exempel i utformning av spännande och utmanande lekmiljöer som kan bibehålla en hög fysisk aktivitet hos barn och unga. Via en litteraturnomgång, studiebesök och att studera den specifika platsen vill jag besvara följande fråga:

- Vilka är de viktiga frågor och aspekter som måste undersökas och beaktas för att kunna erbjuda en variationsrik lekplats, där särskilt utmaningar i den fysiska miljön tas tillvara?

Målgrupp

Examensarbetet vänder sig till kommunala planerare av lekmiljöer utomhus för att bidra till att öppna ögonen för hur viktigt det är för barn med sociala platser i naturmiljö, och att de på dessa platser utmanas och kan upptäcka och utveckla sin fysiska förmåga. Examensarbetet kan förhoppningsvis även inspirera tjänstemän på Värmdö kommun till fortsatt utvecklingsarbete med platsen som är i fokus för detta arbete.

I samråd med kommunens referensgrupp kom det fram att de gärna såg en lekplats med fokus på barn mellan 6-9 år. Jag har valt att utökat spannet eftersom förslaget inte är en ”vanlig” lekplats utan en äventyrslek som jag hoppas ska locka barn mellan 3 och 12 år. Genom att arbeta med en gradient i svårighetsgrad och vildhet på platsen ska alla åldrar kunna leka där. Förslaget riktar sig därför till hela familjen så att föräldrar med barn i flera åldrar ska kunna besöka platsen. Det ska även finnas plats för de vuxna att koppla av och njuta och därmed kan vistelsen blir mer långvarig.

Definitioner och begrepp

I arbetet använder jag centrala begrepp som kan behöva en närmare definition för att förstås i detta sammanhang.

Äventyr beskrivs enligt Nationalencyklopedin (2017) som en ovanlig, spännande och farlig händelse. I arbetet används ordet samansatt med lek, lekplats eller lekmiljö men syftar till samma beskrivning; något som barn upplever är spännande och på gränsen till farligt. En äventyrslekplats beskrivs även i arbetet som utmanande där naturen är väl integrerad, vilket leder mig till nästa begrepp.

Utmaning syftar i detta sammanhang till både fysisk och mental utmaning för barn. Ordet och dess betydelse återfinns i både utmaningsnivå och vad som kan vara utmanande för barn på lekplatser. Den mentala utmaningen kan exempelvis sätta prov på fantasiförmåga och uppfinningsrikedom. Medan den fysiska utmaningen bland annat övar barns balans och klättringsförmåga.

Natur är ett komplicerat begrepp; enligt Arthur Lovejoy har ordet och dess avledningar i engelskan åtminstone 66 betydelser (Nationalencyklopedin 2017). I detta arbete syftar ordet till den gröna, fysiska omgivningen såsom vegetationsrika miljöer. Ord som naturlig används också synonymt med natur i arbetet. Ordet naturlig, som i naturliga miljöer, syftar däremot till självklara platser i vår omgivning, likt skog, öppna marker och urbana miljöer såsom vägar och bebyggelse, där de tillrättalagda lekytorna är frånvarande.

Avgränsning

I detta arbete fokuserar jag på den mer äventyrliga leken. Arbetet landar i ett idéförslag som ska kunna vara användbart för kommunen att arbeta vidare med. Förslaget bygger på dialog med kommunens projektgrupp för detta, litteraturgenomgång och studiebesök till andra mer äventyrliga lekplatser i landet. Det jag presenterar är ett illustrerat förslag som kan komma att ligga till grund

för vidare bygghandling. Gestaltungsarbetet är anpassat specifikt till förutsättningarna på platsen markerad på kartan nedtill.

Äventyrslekens avgränsning och placering bakom badhuset, intill sjön Ösbyträsk. Källa: Eniro/© Lantmäteriet, i 2014/764

Kort om platsen

Idén till detta examensarbete formulerades under min praktik på Värmdö kommun då jag tillfrågades att göra ett gestaltungsförslag på en äventyrslekplats i centralorten Gustavsberg. Gustavsberg kan beskrivas som en mycket grön ort med närhet till både vatten och natur även om de iordningställda grönområdena är få. Det finns idag enbart ett par-tre stycken anlagda parkområden i Gustavsberg, men planeras för fler då orten inom en mycket snar framtid kommer förtätas och expandera. På Värmdö kommuns hemsida finns en karta över de kommunala och allmänna lekplatserna i kommunen. De är endast åtta stycken, varav fyra av dem ligger i Gustavsberg. Under en workshop ledd av Värmdö kommun som jag och andra boende i Gustavsberg deltog i under hösten 2015, framkom att många deltagare önskade sig fler lekmiljöer i orten. Detta vill kommunen möta och den planerade äventyrsleken är politiskt förankrad.

Karta över de allmänna lekplatserna i Gustavsberg. En ort med 15 000 invånare som är under snabb expansion och hög exploatering. 4 lekplatser till antal! ● Källa: Värmdö kommun

METOD

METOD

Arbetsgång

Inledningsvis gjordes en litteraturgenomgång för att finna svar på de frågor jag ställt och för att få ett inspirerande underlag och fördjupad kunskap inför mitt vidare skissarbete. Tidigt i arbetet var jag även ut på den aktuella projektplatsen för att få en uppfattning om platsens möjligheter till utveckling. Därefter gjordes inventering och analys som sedan följdes av mer läsande och skissande om vart annat. Studiebesök till olika lekplatser i landet gjordes löpande under läs- och skrivprocessen. Under hela arbetet har jag även deltagit i Värmdö kommuns projektmöten för arbetet med äventyrsleken.

Litteraturgenomgång

Arbetet inleddes med att försöka definiera vad äventyrlig lek är. På den frågan har jag inte funnit något färdigt recept utan läst om barns behov och rätt till utmanande utomhuslek. Utifrån de kriterier jag funnit har jag kommit fram till en subjektiv definition av vad äventyrlig lek är. I mitt sö-

kande efter kriterier på äventyrlig lek stötte jag på den pågående debatten kring lekplatssäkerhet och hur det kan påverka lekmiljöers kreativa utformning och utmaningsnivå. Den debatten var jag snabb att följa och fann referenser till intressant läsning som jag redogör för i arbetet. Detta har varit relevant läsning i perspektiv av att arbetet med en lekmiljö i topografisk naturmark kan vara svår att utföra enligt de säkerhetsstandarder som råder idag. Litteratur med fokus på naturmiljöns positiva effekter på barns utveckling har även den varit betydelsefull för att styrka den aktuella projektplatsen som en mycket god lekmiljö. En forskare som skrivit mycket om utemiljöns betydelse för barns utveckling är miljöpsykologen Fredrika Mårtensson, och flera av hennes studier belyses i arbetet. En annan viktig forskare som presenteras är norskan Ellen Beate Hansen Sandseter som länge studerat vikten av barns risktagande i leken.

Studiebesök

Studiebesök har gjorts i både Stockholm och Malmö och med fokus på naturmark har dessa två

städer helt olika förutsättningar. Besöket i Malmö gjordes enskilt av mig den 13 februari 2016 då jag besökte flera av stadens temalekplatser. Valet att besöka Malmö gjordes efter vetskap om stadens satsningar på just lekplatser med originella teman och innehåll. Inför studiebesöket läste jag på om Malmö stads lekplatsprogram (Malmö Gatukontor 2006). I min sökning efter information kring stadens lekplatser fann jag en blogg där en förälder besökt och recenserat alla Malmös drygt 200 lekplatser. Upphovsmannen till bloggen kontaktades innan resan för att få tips på vilka lekplatser som skulle vara intressanta för just mig att besöka med tanke på arbetes inriktning och med min pressade tidsplan. Stockholmsbesöken har varit löpande under hela våren då jag är bosatt i en kranskommun till staden. Stockholm valdes ut främst för att det varit geografiskt nära och därmed haft liknande natur som den platsen jag arbetat med. Även Stockholm har haft ett stort urval lekplatser att besöka med olika uttryck. Det jag främst tittade på var hur väl natur var integrerat i leken och tvärtom. Jag sökte även efter roliga, utmanande och nyskapande lekredskap. Jag

fotograferade mycket från de olika platserna jag besökte och skrev ner från vilka tillverkare och leverantörer den eventuellt intressanta lekutrustningen kommit från. Jag har även gjort en övergripande jämförelse av mitt material och mina erfarenheter från de olika studiebesöken för att ringa in det som jag kunnat ta med mig till min egen skissprocess.

Relationen till Värmdö kommun

Mitt examensarbete startade januari 2016 då jag under slutet av min praktik på Värmdö kommun blev tillfrågad att arbeta med en tilltänkt äventyrslekplats i kommunen. Min handledare under praktiken tillsattes som projektledare och jag kom att bli en av medlemmarna i projektgruppen med uppgift att rita ett gestaltungsförslag. Arbetet med kommunen startade bra men under arbetets gång kände jag mig tvungen att frigöra mig från kommunen då utformningsarbetet blev styrt i en riktning som jag själv inte kunde råda över. Jag har däremot kunnat vara kvar på arbetsplatsen och dra nytta av den information och material jag

kunnat ta del av angående platsen samt närvarat på möten med interna och externa experter inom projektets ramar. Mitt förslag har de fått ta del av även om det inte kunnat levereras inom kommunens tidsplan. Den verkliga utformningen, projekteringen och byggandet av lekmiljön kommer förhoppningsvis kunna ses under år 2017.

Inventering och analys

Platsbesök och inventering har gjorts löpande under arbetets gång i februari, mars och april månad 2016 då jag både bott och arbetat nära projektplatsen. Alla dagar var det relativt soligt då människor gärna rör sig i området. Vid ett tillfälle den 18 februari var jag tillsammans med en mättingsingenjör från kommunen ute på plats där han efter mina önskemål mätte in träd, större stenblock och släntfötter av berg i dagen. Materialet fick jag sedan skickat till mig i ett filformat som jag enkelt kunde infoga i min grundkarta över platsen. Jag har inspirerats av "deltagande observation" som analysmetod (Devault & Devault 2002), då analys av använd-

ning, flöde- och rörelsemönster är grundade på egna iakttagelser och observationer på plats. Jag har utgått ifrån att det mest intressanta varit att studera hur människor rör sig på platsen och från vilket håll de kommit. Jag hade även ett möte med badhusets vd den 28 januari där vi samtalade om närheten till sjön och risk för drunkningstillbud. På plats träffade jag senare under våren (18 april), representant från kommunpolisen, räddningstjänsten och Polarna Värmdö som har koll på tryggheten i kommunen under kvällar och helger. Syftet med mötet var att belysa de eventuella problem som finns på platsen.

Program och skissprocess

Under hela processen med att läsa, inventera och analysera utkristalliserades en bruttolista med programpunkter. Dessa har sedan omformats under arbetets gång men varit till stor hjälp i skissandet. Skissarbetet har varit långt ifrån linjärt. Efter varje möte och diskussion med kurskamrater och handledare har förslaget omarbetats, även om det varit svårt att inte falla tillbaka till grund-

strukturen. Skissandet startade med en områdesindelning eller zonering av ytan. Arbetet ledde mig tidigt till att utveckla min principmodell som hjälpt mig i min designprocess. De kriterier jag fann i litteraturen kring äventyrlig lek har också varit till stor hjälp. Principmodellen är en modell för lekplatser med varierad lekutmaning som bygger på en gradient i utmaningsnivå. Gradienten fick mig att dela in området i tre utmaningszoner i relation till platsens förutsättningar. I de respektive zonerna kunde jag sedan tillämpa de olika kriterierna jag arbetat fram för den äventyrliga leken. I det vidare skissarbetet blev zonerna till områden som namngavs efter temat **Skärgård**. Skärgårdstemat var ett sätt för mig att knyta samman platsens olika delar som vid ett flertal gånger spretat allt för mycket. Äventyrslekens områden fick namnen; **Fiskebyn, Stranden, Soldäck, Skeppsbrott, Skogen** och **Vildmarken**. Temat grundar sig i kommunens historia som skärgårdskommun med en öbefolkning som livnärt sig på fiske och en turistnäring av sommargäster, samt det lockande friluftslivet i den speciella miljön som erbjuds.

Läsanvisning

Detta arbete har inletts med en bakgrund där jag försökt belysa de allmänna uppfattningarna som finns kring lekplatser, naturen som lekmiljö, barns rätt och behov av utmanande lek samt leksäkerhetsdebatten som förts genom åren och fram till idag. Därigenom kunde jag motivera mitt val av syfte och frågeställning. På följande sidor redovisas resultat av litteraturgenomgång, studiebesök och observationer av platsen. Inventering och analys presenteras och i efterföljande del mynnar arbetet ut i ett gestaltungsförslag av en äventyrlig lekmiljö på den aktuella platsen som också kan ses som ett konceptuellt idéförslag för vidare bygghandling. Gestaltningen är ett exempel framtaget med de kriterier jag funnit bör beaktas i planeringen av en äventyrslekplats. Resultatet presenteras och arbetet avslutats med en reflektion och diskussion av process och resultat.

LITTERATURGENOMGÅNG

LITTERATURGENOMGÅNG

Vad gör en lekplats äventyrlig?

Äventyrlig lek kan beskrivas som något fysiskt utmanande och på gränsen till farligt. Det kan också ses som en aspekt som inte finns på andra lekplatser. På en äventyrslekplats kan barn få känslan av pirr i magen av höjd eller fart och bör kunna ge utlopp för mer vilda och fantasifulla rollerkar. Denna slags lek karaktäriseras av hög och bibehållen aktivitet och då både fysiskt och mentalt, såsom rollek i kojor. Leken ska bitvis vara fri och inte så tillrättavisad och förbestämd som det ofta kan bli på lekplatser som domineras av prefabricerat lekmaterial.

Några som tittat närmare på barns mer äventyrliga lek är Fredrika Mårtensson och Ellen Beate Hansen Sandseter. Mårtensson har beskrivit en lektyp som hon kallar för ”vidlyftig” lek. Den vidlyftiga leken tycker jag har en mer äventyrlig lektyp som jag därför undersökt närmare. Det Sandseter involverar i hennes ”Risky Play”-diskurs passar även det in på den äventyrslek jag är på jakt att skapa förutsättningar för.

Den vidlyftiga leken

Enligt Mårtensson kan leken lättare få en äventyrlig karaktär utomhus genom att omgivningen är mer anpassad och tillåtande än inomhusmiljöer. Grundförutsättningarna ges av naturens egen variation menar Mårtensson, såsom markstruktur och vegetationens textur med olika typer av blad, grenverk och stammar (2013, s. 504). Materialet som erbjuds i utemiljöer är ofta manipulativt och betydelsen av tillgång till löst material är väldokumenterat. Mårtensson beskriver hur barn upptäcker sin fysiska förmåga genom att rulla sig själva eller föremål ner för slänter. De klättrar högt upp i träd, svingar sig i dem och kanar ner för berghällar för att uppnå största möjliga spänningsnivå. Vid dessa tillfällen är den fysiska aktiviteten mycket hög. Men den mentala aktiviteten är av lika stor vikt enligt Mårtensson, då barn kan sitta för sig själva eller tillsammans och göra platser till sina egna för en stund. Med tillgång till löst material kan de själva manipulera sin omgivning, bygga kojor och förhandla om naturelement, såsom vad stenar och stockar ska

symbolisera i leken. Det är heller inte lika viktigt att alla barn tycker lika om dessa saker menar Mårtensson. En och samma lek kan för ett barn vara en piratlek samtidigt som det för en annan är självklart att de leker drakar. Den vidlyftiga leken är gränslös och en viktig del i barns utveckling i att lära känna sin förmåga (Mårtensson 2013, s. 505).

Tillsammans med andra forskare har Mårtensson arbetat fram kategorier som ihop bildar OPEC (Outdoor Play Environment Categories) och som är grundad på den vidlyftiga lekens förlopp och uppkomst på förskolegårdar. Dessa kategorier eller dimensioner av miljöer kan med hjälp av OPEC sätta ett värde på en viss utemiljöns anpassning för barn (Mårtensson 2013, s. 506).

OPEC-dimensioner

- Utomhusarean
  - För högst poäng bör ytan överstiga 6000 kvm

- Andel yta med buskar, träd och kuperad terräng
  - För högst poäng bör ytan vara täckt till över hälften av denna karaktär
- Integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lektyor
  - För högst poäng bör det finnas träd och buskar mellan lektyorna samt att det också finns öppna ytor mellan dessa

Varje miljödimension graderas på en skala från 1-3 där 3 är högst värde och ingen miljö kan få lägre än värde 1. En miljö med högt OPEC-värde tillsammans med de andra kvaliteterna hos den vidlyftiga leken har goda förutsättningar för att bli en äventyrlig lekmiljö.

Risky Play

Sandseter har länge studerat barns risktagande i leken, något hon benämner som ”Risky Play”. Hon argumenterar för barns rätt till riskfyllda utmaningar i lekmiljön. Sandseter menar (2010, s.

22) att riskfylld lek involverar spännande och utmanande former av fysisk lek där det kan finnas risk för fysisk skada. För att förtydliga vad som involveras i den riskfyllda leken har hon identifierat 6 huvudkaraktärer som jag fritt har översatt till svenska:

- Hög höjd
- Hög fart
- Riskfyllda redskap
- Riskfyllda element
- Livlig lek
- Försvinna/gå vilse

Möjlighet till riskfylld lek utomhus förknippas inte sällan med negativa hälsoeffekter såsom personskador och dödsfall (Sandseter 2015, s. 6426). Samtidigt är de positiva hälsoeffekterna av ökat risktagande mycket höga och bidrar till stora fördelar jämfört mot effekterna av att undvika riskfylld utomhuslek konstaterar Sandseter (2015, s. 6447).

Utmanande lek, särskilt lek i naturen, visar att barn stärker sina motoriska färdigheter och

samtidigt lär sig att bedöma risker och klarar av situationer på egen hand (Grahm et al. 1997). Sandseter föreslår vidare att en av de viktigaste aspekterna i att uppmuntra riskfylld lek är effekten av att utsättas för orosmoment i kombination med positiva känslor och upplevelser i trygga situationer (Sandseter 2013, s. 435). Däremot finns risken att barn skadas vid riskfylld lek och det har resulterat i ett ökat fokus på säkerhetsreglering beträffande barns lekmiljöer (Sandseter 2013, s. 435; Hart 2002, s. 145).

Vad som är spännande och farligt för ett barn behöver inte vara det för ett annat. Detta diskuterar Stephenson i sin studie från 2003. I studien studerade Stephenson vad som var riskfyllt och otäckt för fyraåringar på förskola. Hon fann att aktiviteter såsom rutscha, gunga, klättring och cykling associerades med att göra något man aldrig gjort tidigare. En känsla av att vara på gränsen till vad man klarar av. Stephenson jämförde (2003) vad fyraåringar tyckte var utmanande med hur de allra minsta tyckte. För de små var det en utmaning att bara komma ut och kanske klättra ett par

trappsteg upp. Detta behöver finnas i åtanke när man planerar för en ny lekmiljö.

Kulturella skillnader

Forskning visar att risktagande beteende hos barn är mer tillåtande av vuxna som själva är intresserade av fysiska lekar utomhus och som har ett mer öppet förhållningssätt till uppsikt och kontroll (Stephenson 2003, s. 38). Sandseter menar också att det med största sannolikhet är kulturella skillnader som styr i till vilken grad vuxna övervakar sina barns lek (2013, s. 436).

I Sverige, Norge och Danmark samt till viss del Italien känner förskolepersonal mindre oro över barns risktagande än exempelvis amerikanska (Sandseter 2010, s. 36). Ny forskning visar att norsk förskolepersonal till och med uppmuntrar barn att leka riskfyllda lekar då de ser direkta samband med barns allmänna, positiva utveckling (Sandseter 2013, s. 437). Hon konstaterar också att skandinavisk förskolepersonal tillåter barns risktagande i lek och har en relativt

avslappnad och mer tillåtande inställning till barns delaktighet i riskfylld lek än i många andra nationer. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) rapporterade 2009 samtidigt att Sverige trots denna fria syn har en mycket låg statistik för omkomna barn i samband med olycka (MSB, 2009).

Könsskillnader i leken

Flera teorier om personlighetsskillnader och temperament föreslår att de utåtagerande personligheterna innefattar i högre grad äventyrare och risktagare där karaktärsdrag är viljan att söka spänning, ta risker och söka äventyr mer än personer utan detta personlighetsdrag (Sandseter 2013, s. 437). Forskning från olika kulturer och länder har dokumenterat att män får högre av dessa risksökande värden än kvinnor (Zuckerman, 1994). Han menar då att män är mer utåtagerande än kvinnor över hundratals studier och kulturer. Flera studier har dokumenterat att det även finns könsskillnader bland barns risktagande beteende och visar att pojkar i högre grad tar mer

risker än flickor. Det kan dock bero på samhällets olika syn på hur pojkar och flickor bör vara (Sandseter 2015, s. 6446).

Studier på norska förskolor visar att personalen, oavsett kön, sällan oroade sig för barns riskfyllda lek (Sandseter 2013, s. 444). Den visade också att manlig personal oftare tillät och uppmuntrade barns riskfyllda lekar än kvinnor. Studien visade ändå på en mycket liten skillnad bland norska flickor och pojkars deltagande i riskfylld lek, även om pojkarna något oftare valde att leka riskfyllda lekar. Tyvärr pekar samtidigt amerikanska studier på att flickor är mer restriktiva på lekplatser än pojkar (Hart 2002, s. 143). Vuxna tenderar att vara mer beskyddande över flickor och ställer högre krav på att de exempelvis ska ta hand om yngre syskon skriver Hart (2002, s. 143). Hart menar också att denna attityd leder till att lekmiljöer har en benägenhet att vara mer riktade mot pojkar och att planerare av lekplatser ofta skyller på att det inte vet hur de ska tillgodose flickornas behov. Kanske kan det vara en idé att bara fråga dem? En slutsats Hart och Sandseter ändå drar

är att oavsett kön behöver alla barn utmanas i leken och hellre möta risker i en trygg miljö än att skydda dem från alla eventuella faror (Hart 2002, s. 144; Sandseter 2013, s. 447).

Säkerhet kontra risk

Sandseter argumenterar också för att låta barn våga sig iväg på egen hand, bort från övervakande vuxna. Det kan ses som ett vågat beteende och hon konstaterar att barn älskar att försvinna bort i skogsbyn och utforska själva utan uppsyn från vuxna (Sandseter 2013, s. 435).

Enligt Stephenson (2003, s. 35) kommer små barn alltid söka efter fysiska utmaningar i den egna leken, men gällande regelverk gör det mycket svårt att förse barn med tillräckligt tillfredsställelse och ”farliga” utmaningar. Allt för ofta tas alla faror bort på lekplatser och detta leder indirekt till att all möjlighet för risktagande också försvinner (Stephenson 2003, s. 35). Hon fortsätter diskutera att för de som har barnsäkerhet som största prioritet kan detta ses som en mycket

liten förlust, men enligt henne så kan detta leda till större, negativa och allvarliga följder av barns framtida hälsa och inläring. En direkt följd av att göra lekplatser, skol- och förskolegårdar helt riskfria leder omedvetet också till att de kommer sakna utmaningar för barnen, menar Stephenson. I en utemiljö som är för säker blir barn uttråkade. Stephenson påstår i sin artikel från 2003 att uttråkade barn finner nya sätt att uppleva spänning på, genom att använda sig av redskap på ett vis där det verkligen kan uppstå farliga situationer.

På lång sikt kan brist på risktagande leda till dåligt självförtroende hos barn. Särskilt vid fysisk aktivitet, då de inte har utmanats tillräckligt i barndomen (Stephenson 2003, s. 40). Fysisk kompetens och självsäkerhet har setts vara sammanlänkade med hög social status bland både små och stora barn fortsätter Stephenson.

I Stephensons studie från 2003 tillfrågades en grupp lärare om de såg någon koppling mellan fysiskt risktagande utomhus och viljan att våga i andra, icke fysiska aktiviteter. Lärarna såg tydliga

positiva kopplingar. Stephenson tycker sig se att det finns en fundamental koppling mellan små barns självsäkerhet, fysiska utmaningar och deras trygghet i att utmana sig själv i andra lärande sammanhang (2003, s. 41). Det är då av största vikt att som vuxen/lärare/förälder försäkra att de positiva aspekterna av risktagande också uppmärksammas så att barn får uppleva att de är modiga, starka, självsäkra och framgångsrika människor. Av ovanstående kan det vara intressant för planerare av lekplatser att fortsätta reflektera över den starka hållning säkerhetsstandarden har idag och vad dess följder kan bli för framtida barn.

Tillräcklig yta för lek

Boverket är myndigheten för samhällsplanering, byggande och boende där kommuner och planerare kan finna svar på de mesta inom planering. Lagstiftningen preciserar inga kvalitetskrav på ändamålsenliga utemiljöer för barn och unga, däremot att barn ska ha en ”tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse” (PBL 8 kap. 9

§ andra stycket). Med friyta menar Boverket den yta som barn själva kan använda på egen hand vid sin utevistelse (Boverket 2015b, s. 12). Kommunerna ska själva, enligt Boverket (2015b, s. 50), bedöma vad som anses vara tillräcklig friyta. För att förtydliga PBL-lagstiftningen om tillräcklig friyta har Boverket publicerat allmänna råd med generella rekommendationer om tillämpningen av PBL, som lyfter fram vilka kvaliteter som bör känneteckna kommunal planering av barns och ungas utemiljö (BFS 2015:1 FRI).

Dessa Allmänna råd är visserligen framtagna för utemiljön vid skola, förskola, fritidshem och liknande verksamheter. Men råden har samtidigt inslag av mer generell karaktär och bör därför även kunna tillämpas mer allmänt. Jag grundar detta framförallt på att råden betonar att friytan bör vara ändamålsenlig för lek och rekreation, inte bara för pedagogisk verksamhet. Bland kvalitetskraven i dessa Allmänna råd är kraven på rymlighet (så att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande

terräng och vegetationsförhållanden), på goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet, relevanta att inspireras av även när man planerar offentliga lekplatser.

Boverket och Tankesmedjan Movium har publicerat den nationella vägledningen ”Gör plats för unga” (Boverket 2015b). Där står att läsa om kommunernas översiktsplanering och hur viktigt det är att ”tänka efter före” exempelvis genom att redovisa egna rekommendationer och riktlinjer för grönområden och lekplatser via krav på kvalitet och storlek (Boverket 2015b, s. 52). Vidare står det skrivet att om kommunen själv är markägare är det betydligt lättare för kommunen att följa Boverkets Allmänna råd kring barns friytor (BFS 2015:1 FRI).

Finns det kommunala riktlinjer för barns utemiljö om hur kommunen ska tillgodose friytebehoven knutna till översiktsplanen, kan dessa diskuteras och belysas i ett bredare sammanhang av kommunens utveckling, enligt Boverket (2015b,

s. 54). Samma källa menar att riktlinjerna kan på så sätt också göra det lättare för kommunen att definiera ansvarsområden mellan förvaltningar med olika ansvar om barns och ungas utemiljöer.

STUDIEBESÖK

STUDIEBESÖK

Malmö

Det är nästintill oundvikligt att prata lekplatser utan att referera till någon av Malmös lekplatser. Malmö stad har satsat på park- och lekplatsmiljöer i staden. Det har under de senaste två decennierna uppkommit ett drygt 20-tal temalekplatser inom Malmös gränser och många äldre innerstadslekplatser har fått ett kvalitetslyft. Hur kommer det sig då att Malmö satsar så mycket på just detta?

Malmö stad antog 1996 "Program för lek och lekplatser" som involverade utredningar och analyser av stadens lekplatser. Med programmet som grund kunde en mer noggrann inventering göras av stadens drygt 200 lekplatser. Arbetet kompletterades med enkätundersökningar till bland annat förskolor om nyttjandet av miljöerna. Detta låg sedan till grund för upprustningsförslag för de mycket eftersatta lekplatserna i staden. Det konstaterades att lekmiljöerna i staden var bland de mest eftersatta parkrelaterade ytorna i hela Malmö (Malmö Gatukontor 2006, s. 5).

Jag gjorde ett studiebesök till Malmö den 13 februari 2016 för att besöka några av de lekplatser som gjorts under de senaste åren. Alla kunde inte besökas och urval gjordes efter rekommendationer av en av Malmös främsta lekplatsbloggare, Erik Hjortek, som jag kontaktade innan avfärd.

Mitt besök till Malmö

Besöket i Malmö kan sammanfattas som en mycket lång och kall promenad med en del bussfärder emellan. Trots det olyckliga vädret var lekplatserna mycket överraskande. De var alla olika varandra och inget lekredskap, tema eller koncept kändes upprepande. Varje plats var unik och jag upplevde dem som luftiga med ordentligt med utrymme mellan lekredskap och attraktioner. Malmö är som tidigare känt mycket platt och alla de besökta platserna var likaså platta och mer eller mindre utbredda och bestående av prefabricerat lekmaterial. På de mer äventyrliga platserna hade jordvallar och kullar skapats med planterad vegetation för att skapa mystik och äventyrskänsla där barn kunde få utlopp för den mer vidlyftiga

Park
Begravningsplats
Särskilt fritidsområde
Natur- och rekreationsområde

Grönområden i Malmö stad.

Källa: Gatukontoret Malmö stad, ur "Grönstrukturplan"

leken. Fördelen med den platta landformen är att det blir relativt lätt att anlägga och använda sig av prefabricerade lekredskap och fallskydd. Däremot är det svårare att skapa de mer äventyrliga platserna som rent naturligt lockar till utforskande och lek såsom den aktuella projektplatsen i Gustavsberg. Men även prefabricerade lekredskap kan erbjuda barn en härligt pirrande känsla av utmaning såsom klättring på hög höjd i den stora klätternätspyramiden i Folkets park. De lekplatser jag besökte som skulle vara mer skogsinspirerade och äventyrliga upplevdes tyvärr inte särskilt spännande i mina ögon. De var till exempel inte särskilt uttalat "skogiga" eller kuperade platser.

Afrikalekparken var mycket stor till ytan och hade främst skulpturer. Skulpturerna var spridda i en natur som till mycket liknade en savann. Den var därför inte så trädbeklädd och skulle därmed inte få ett högt OPEC-värde med tanke på avsaknad av trädskugga. Trädskugga fanns det däremot gott om på Djungellekparken som var betydligt mindre och väl inhägnad med höga plank som inte tillät till utforskande av det omkringliggande.

Besökta lekplatser i Malmö:

- Afrikalekparken
- Djungellekparken
- Musiklekplatsen
- Skogslekplatsen
- Äventyrslekparken
- Folkets park

*Afrikalekparken. Skulpturer förstärker temat och lockar till lek.
Foto: Erik Hjortek*

Där fanns en utmanande klättrings- och balansbana och små kojor att försvinna in och gömma sig i.

Musiklekplatsen var en interaktiv lekplats där barnen själva fick prova att skapa ljud på de olika ”instrumenten” som fanns. Ett fint koncept men saknade mycket av det som är fysiskt utmanande och platsen hade lite växtlighet och trädskugga. Skogslekplatsen var raka motsatsen. Den var placerad i kanten av en park med tät planterad bok som skuggade väl. Materialet var naturinspirerat med stubbar som balansbana och en lekstuga upphöjd runt ett av trädens stam. Möjlighet till vattenlek fanns också vid ett vatten- och sandbord som kan tillfredsställa behovet av att leka med ”riskfyllda element”.

De besökta lekplatserna i Malmö var alla ändå goda förebilder för utmanande, fartfyllda och naturlika lekmiljöer som jag bär med mig i minnet och har som referens för den äventyrliga plats jag vill komma att skapa i Gustavsberg.

Äventyrslekparken. En kort slinga in i skogen räcker för att uppmuntra till vidare utforskning av det vilda. På denna plats finns möjligheten att gömma sig och försvinna inne bland träden. Foto: Erik Hjortek

Barn lockas på Anders Franzéns lekplats att leka i en miljö som inte är traditionellt barnvänlig men ändå säker där de kan få utlopp för en mer riskfylld och vidlyftig lek.

Inne i båtvarvet på Anders Franzéns lekplats finns det riktiga verktyg att leka med som stärker känslan hos barnet att hen faktiskt får och kan.

Stockholm

Studiebesöken i Stockholm har varit löpande under våren och sommaren 2016 då jag själv är bosatt i en stockholmsförort. Jag har på ett annat vis kunnat välja dagar att vara ute och observera och det har underlättat under denna period av osäkert väder.

Stockholm tycks inte ha något samlat, offentligt dokument såsom en övergripande lekplatspolicy eller lekplatsprogram likt Malmö stad. Det betyder inte att de inte satsar på denna typ av miljö men det är svårare att finna deras mål och satsningar för barns offentliga miljöer. I översiktsplanen för Stockholm stad från 2010 står inte mycket skrivet om lekmiljöer mer än att det anses vara en av de viktigare frågorna att uppmärksamma just barn och ungas miljöer. Översiktsplanen hänvisar till Stockholms parkprogram med tanke på offentliga naturmiljöer. Där finns det i sin tur länkar till "Parkplaner per stadsdelsförvaltning" där de olika planerna är mer och mindre utförliga i sin beskrivning över lekplatsanalyser och åtgärds-

program. Stockholm är en betydligt större stad än Malmö men bör därmed också ha större resurser beträffande ett arbete med en övergripande planering för lekplatser. Det är ändå förstående att det ser ut på detta sätt då de olika stadsdelarna har egna förvaltningar.

Mina besök i Stockholm

De besökta platserna i Stockholm har både varit platser i innerstaden och på mer avlägsna delar av länet. Alla platser jag besökt i Stockholm har varit något utöver den "vanliga" lekplatsen. Med det menar jag att de har haft något tema eller varit mer naturinspirerad än de som annars är främst förekommande. De var alla olika varandra och kändes inte upprepande. På de mer naturinspirerade och äventyrliga platserna fick jag känslan av att kunna utmanas på olika nivåer. Stockholm har en naturligt kuperad landform där flera av lekplatserna blivit placerade på platser som ej kunnat bebyggas och har därmed haft goda förutsättningar att från början vara mer naturliga och utmanande för lek.

De lekplatser i Stockholm som ingav mest wow-effekt var Mulle-Mecks lekplats och Anders Franzéns lekplats. De hade båda tydliga teman där barnen fick "göra själva", en typ av interaktiva lekplatser där det fanns en hög grad av lek med "riskfyllda redskap och element". Som exempel fanns det på Anders Franzéns lekplats ett båtvarv med många olika verktyg för båtbygge; hammare, borrar och mycket mer. Naturen var dock inte särskilt integrerad. Det var den däremot på Mulle-Mecks lekplats. Stora träd och stenblock fanns sparat mellan lekredskapen och hela lekplatsen var belägen på en sluttning. Dessa lekplatser lockar många besökare och kan snabbt bli röriga då lekredskapen/stationerna låg mycket nära varandra. Det hade varit fördelaktigt för dessa lekplatser att vara något större till ytan för att kunna tillgodose den mer fartfyllda och vidlyftiga leken.

Några platser som integrerat den omgivande naturen eller helt varit belägen i skogsmiljö var Händelseriket invid Huddinge sjukhus och Körsbärsparken i Tullinge. Båda platserna använde sig av roliga skulpturer inne i den omgärdande

naturen för att locka barn till vidare utforskning i det vilda. Båda platserna levde upp till höga OPEC-värden med undantag för ytan. Ingen av platserna var särskilt stora men med desto mer vegetation i ett kuperat landskap.

Lekplatsbesök i Stockholm:

- Indianparken i Hammarby
- Lekplatsen invid Kaknästornet
- Anders Franzéns lekplats vid Danviskstull
- Mulle-Mecks lekplats i Solna
- Siggesta gårds äventyrsbana på Värmdö
- Händelseriket invid Huddinge sjukhus
- Körsbärsparken i Tullinge
- Kristinebergsparken på Kungsholmen

Indianparken i Hammarby har på ett bra sätt integrerats i skogsmiljö och bibehållit ett tydligt tema.

Siggesta gårds äventyrsbana på Värmdö erbjuder en mer avancerad motorikbana. Idéer till enklare övningar och utföranden.

Mulle-Mecks lekplats i Solna med sparad natur som skänker behaglig skugga och lekvärden utöver det byggda.

Lärdomar från studiebesöken

Det jag slogs av när jag besökte Malmö var hur många parker det finns i staden och därmed också lekplatser. Du behöver inte gå långt för att komma till en parkmiljö med lekkvalitet. Trots att jag bott intill Stockholm hela mitt liv har jag svårare att finna dessa gröna oaser med lekvärden till skillnad mot vad jag hittade i Malmö under en dag.

De lekplatser som besökts i Stockholm gav mig inte samma wow-effekt som de i Malmö. Med det menar jag att lekplatserna i Stockholm varit mer traditionella i sin utformning. Stockholms lekplatser har heller inte byggts efter teman på samma sätt och kanske är det detta som jag upplevt som lite tråkigare. Men många av de lekplatser jag varit på har varit fina och kanske lockar teman mer vuxna än barn? Vuxna söker i större utsträckning sammanhang i sin omgivning och kan vara en anledning till varför temalekplatser lockar oss. Små barn tycks vara mycket nöjda med gungor och sandlek medan de äldre gärna utmanas i sin lek.

Slutsatser

Studiebesöken har givit mig inspiration i form av lekplatsutrustning, teman och distribution av ytor som jag kunnat ha med mig vid gestaltungsarbetet, men främst har besöken givit mig större förståelse för barns sätt att leka. Det jag framför

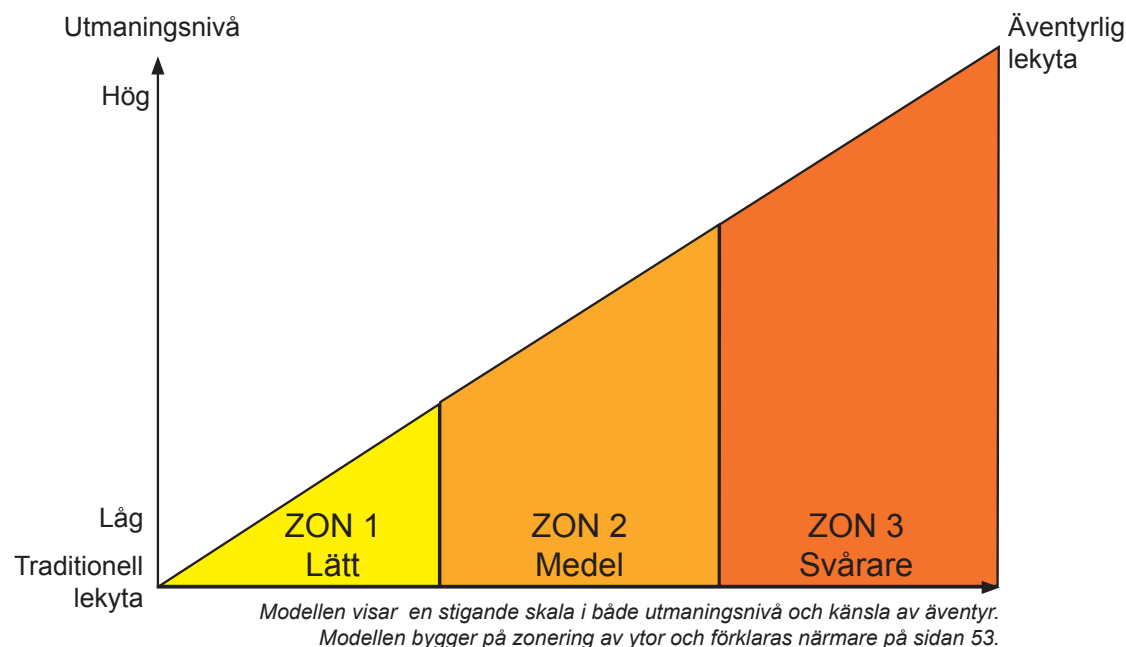
allt observerat och uppmärksammat är hur barn leker när de utmanas av sin fysiska omgivning.

Jag kunde bland annat se hur barnen sökte sig till olika delar av anläggningarna, utefter vad som upplevdes som utmanande för dem. De små vistades på de öppna ytorna med lekutrustning med självklar användning där föräldrarnas uppsikt och närhet ingav trygghet. De lite äldre hängde och svingade sig i det byggda på platsen eller i naturen som stod att finna på plats. De hade en hög och bibehållen fart i det mesta de tog sig för. De ännu lite äldre såg jag drogs mot utkanterna och

de omgivande miljöerna för att upptäcka vidare vad som stod att finna som utmanande.

Jag har sett olika grader av utmaning på lekplatser, men inte på något riktigt bra sätt. Vissa element har varit bra men funnits i en för trång omgivning. Jag har försökt att omsätta mina upplevelser i ett "graderat lekplatsprogram" eller en "zonering för lekplatser med en varierad grad av utmaningar". Det vill jag visa i en modell som jag kallar *Principmodell för lekplatser med varierad lekutmaning*, och kan ses nedan. Modellens betydelse för mitt förslag förklaras och presenteras längre fram på sidan 53.

PRINCIPMODELL för lekplatser med varierad lekutmaning

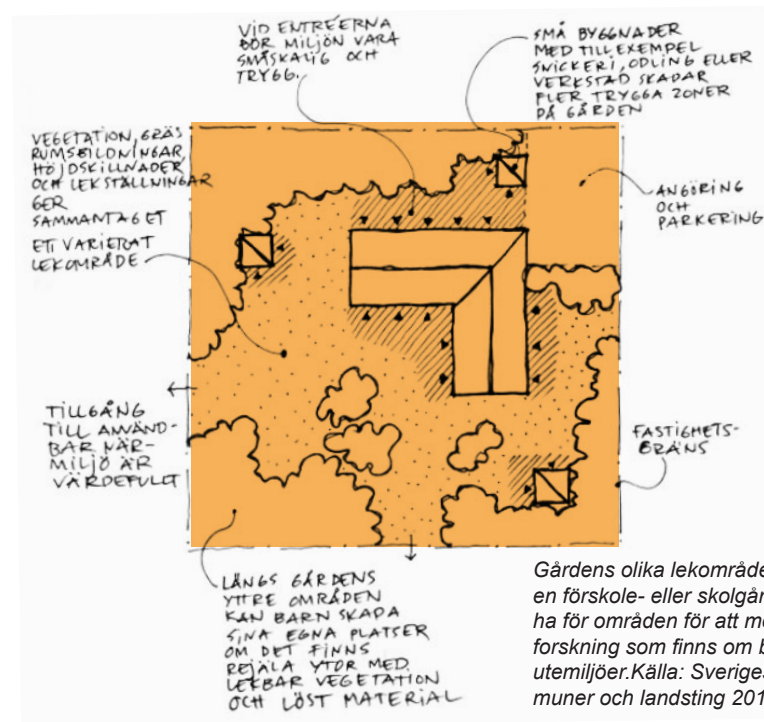

Den optimala lekmiljön

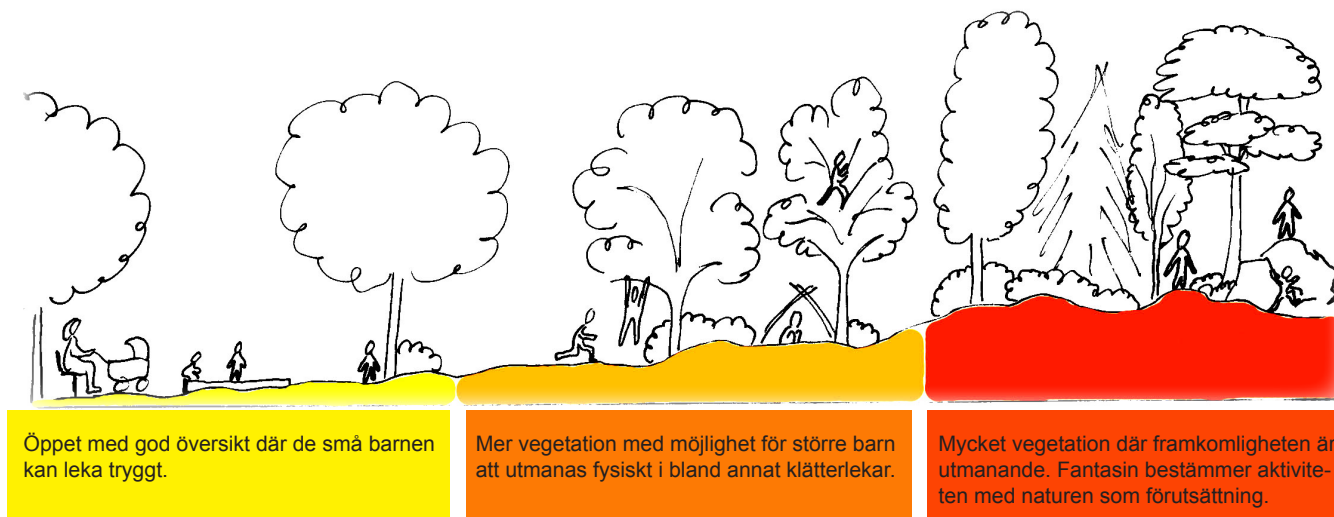
Sammanfattningsvis kan sägas att dyra lekredskap inte är likställt med att lekplatsen har hög lek-kvalitet. För tätt placerade lekredskap tenderar att försvåra och stänga in leken vilket inte skapar någon äventyrlig, fri eller fysisk och mental rörlighet på platsen (Mårtensson 2013, s. 503). Enligt Mårtensson består den bästa av lekmiljöer till stor del av utbredda ytor med inslag av småbruten natur med gott om plats för mindre lek, såsom kojor, stenar och buskage som är spritt över ett kuperat landskap. Med detta sagt skulle många traditionella lekplatser kunna klassas som dåliga miljöer, men så är det inte. Alla platser som signalerar för barn att de är ämnade för dem är av stor vikt. Spänningsfaktor och hög utmaningsnivå är något som även återfinns vid mer traditionella lekplatser, där den höga klätternätspyramiden har kommit att bli ett trendsättande inslag.

Zonindelning i praktiken

I planering och utformning av förskolegårdar är det möjligt att följa riktlinjer för hur man kan dela in gården i olika zoner, till exempel med hjälp av verktyget Lekvärdefaktor (Malmö Lekvärdefaktor 2011). Även om jag har inspirerats av detta sätt att tänka har det varit nödvändigt att utveckla en annan form av zonindelning för en äventyrslekplats. Jag har därför skapat en egen skiss över en fiktiv lekmiljö med goda förutsättningar för barn i olika åldrar att utmanas i sin lek med en gradient i svårighetsgrad.

Gårdens olika lekrområden. Vad en förskole- eller skolgård bör ha för områden för att möta den forskning som finns om barns utemiljöer. Källa: Sveriges kommuner och landsting 2015 s.20.

En äventyrslekplats kan delas in i olika zoner utifrån de fysiska förutsättningar som råder på platsen

IDÉFÖRSLAGET

PROJEKTPLATSEN

Den äventyrslek jag vill skapa på denna plats i Gustavsberg vill jag ska kunna utmana barn med olika fysiska och mentala förmågor. Barn ska även kunna få uppleva spänning på platsen och erbjudas möjlighet att ta egna risker i leken, som litteraturen också förespråkat.

En grundtanke är att naturen själv ska vara den största byggstenen. Platsens förutsättningar i både topografi och växtlighet får vara avgörande i placering av lekmoment och lekutrustning. Hela lekmiljön ska vara ett äventyr för barn men en tanke är också att barn ska lockas av de omgivande miljöerna för vidare utforskande.

Gustavsberg

Gustavsberg kan sammanfattas som en mycket grön ort med närhet till både vatten och natur. År 2009 gjordes en landskapsanalys för Gustavsberg. I den beskrivs det karaktäristiska sprickdalslandskapet där det finns stora höjdskillnader på mycket små ytor, vilket skapar fysiska barriärer men även vackra utblickspunkter. Gustavsbergs landskap identifieras även som en typisk skärgårdsnatur som med sin relativt svåra topografi har varit styrande i var man kunnat bygga och hur orten vuxit fram (Värmdö kommun 2014 s. 6).

Ösbyträsk

Ösbyträsk är Värmdös första och enda kommunala naturreservat och inrättades 2006. Reservatet

Gustavsbergs tätort där Ösbyträsk, naturreservatet och platsen för äventyrsleken är utmärkt. Källa: Eniro/© Lantmäteriet, i2014/764

är ett naturområde som är beläget intill centrala Gustavsberg. Ösbyträsk är även en sjö och runt den går en vandringsled på ca 4,5 kilometer och kallas Ösbyrundan. Rundans västligaste del är tillgänglighetsanpassad ca 1 kilometer med en bred träspång, vilket gör det möjligt att ta sig runt med rullstol och barnvagn. Den aktuella platsen är belägen på en kuperad och skogsbeklädd sluttning ned mot sjön Ösbyträsk. Platsen ligger på sjöns norra sida och är därför solbelyst större delen av dagen.

Platsen för äventyrsleken

Den planerade äventyrsleken är fastställd av Värmdö kommun att uppföras på just denna

plats. Det är en fin plats med vacker natur och är samtidigt relativt central. Tyvärr upplevs platsen som en baksida. Platsen är belägen bakom Gustavsbergs badhus, idrottsområde med sporthallar och isrink, samt bakom centumparkeringen. Badhusets vd berättade vid vårt möte (2016-01-28) att hon vid flera tillfällen sett festande ungdomar kvällstid uppe i skogssluttningen. Platsbesök i området bekräftar om möjligt även detta då det påträffats ölburkar och annat skräp i skogen. Driftenheten har också varit tvungna att ta bort flera av bänkarna längst Ösbyrundan för att de upplevts som otryggt, då berusade människor valt att samlas där.

INVENTERING

Upplevelser av platsen

Under dagtid upplevs inte den negativa uppfattningen om platsen. Det är som tidigare nämnt ett välanvänt motionsspår anlagt precis nedanför platsen, där det vid vackert väder rör sig mycket människor. Under lov och helgdagar hörs barns glädjetjut från badhusets utomhuspool. Ligger isen på sjön åker många skridskor och skidor där. Fina, lugna dagar kan man bara stanna upp och känna solen mot ansiktet, höra ljudet från sjöns forsende tillopp och bara få en skön naturupplevelse.

Naturen upplevs som vacker med flera riktigt gamla tallar och ekar. Det finns ett flertal mossbeklädda flyttblock och berghällar som framträder ur ett annars ganska sparsamma fältskikt. Flera stigar kan ses slingra sig över platsen som regelbundet används av hundägare. Naturen på platsen har i sig självt en viss mystik och man lockas att träda in och uppleva mer när man går förbi. Det är detta jag vill lyfta och framhäva så att platsen blir attraktiv och trevlig att besöka.

Området för den tilltänkta äventyrsleken samt de befintliga stigar som finns. Bilden visar även hur skogsbeklädd denna plats är och Ösbyrundans tillgängliga träspång kan ses som avgränsning och skydd mot leken och vattnet. De röda markeringarna visar var platsbilderna till höger är tagna. Källa: Värmdö kommun

1

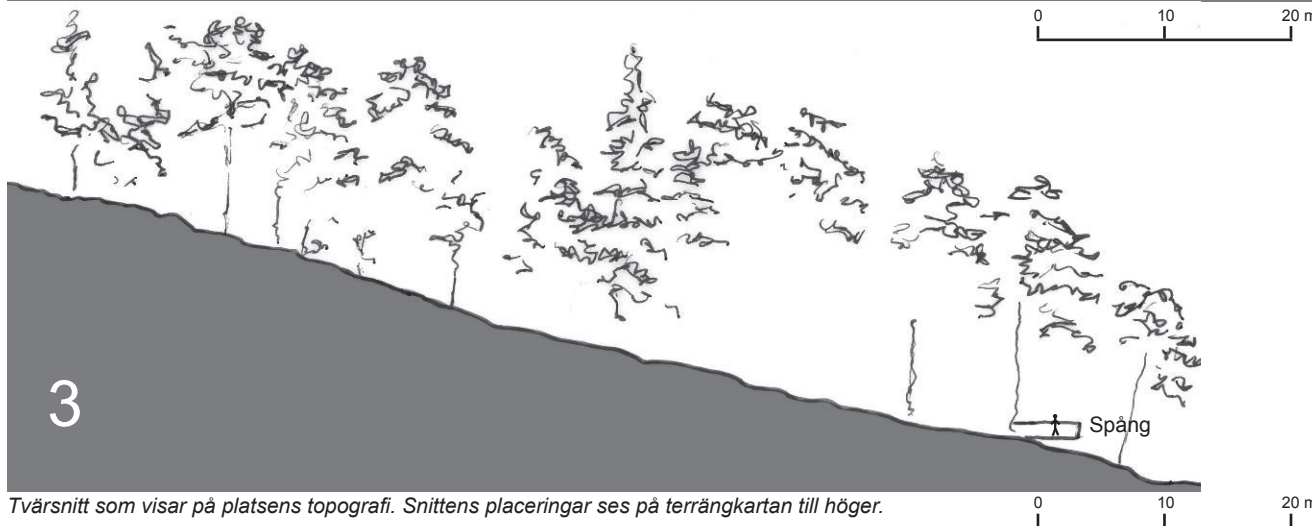
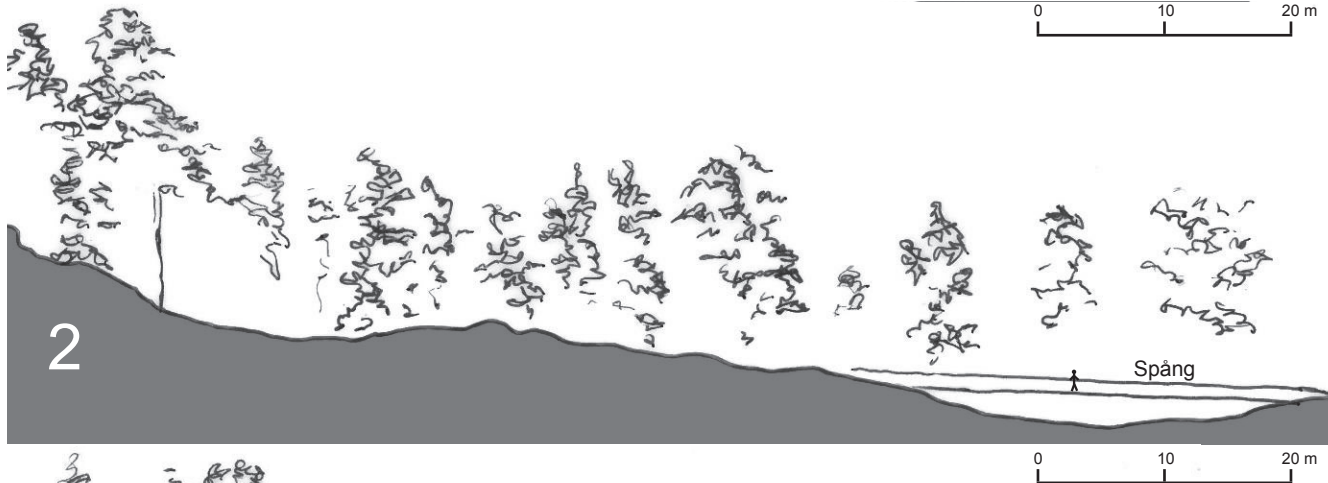
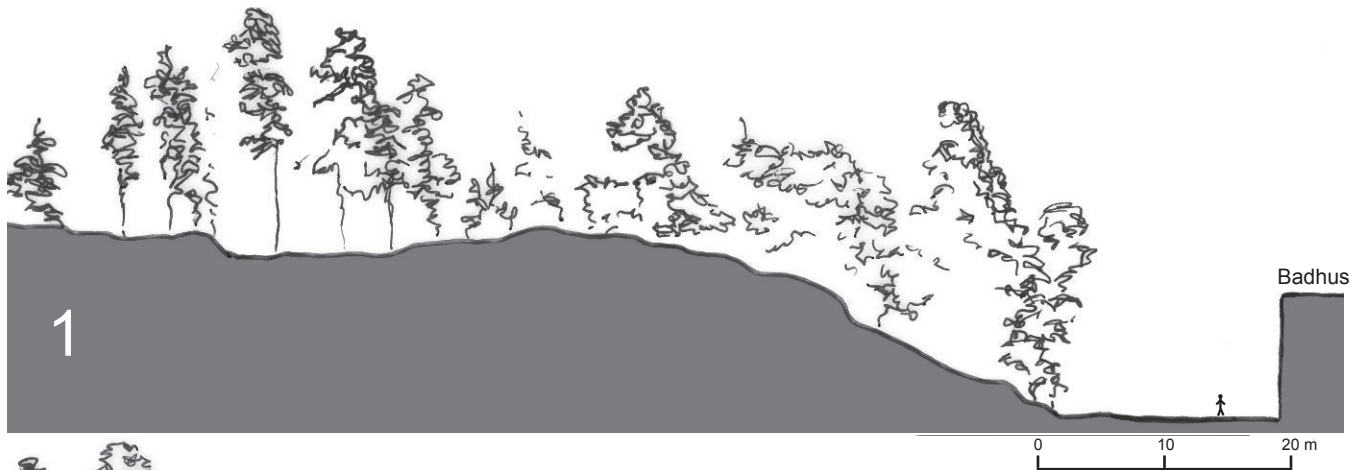

2

3

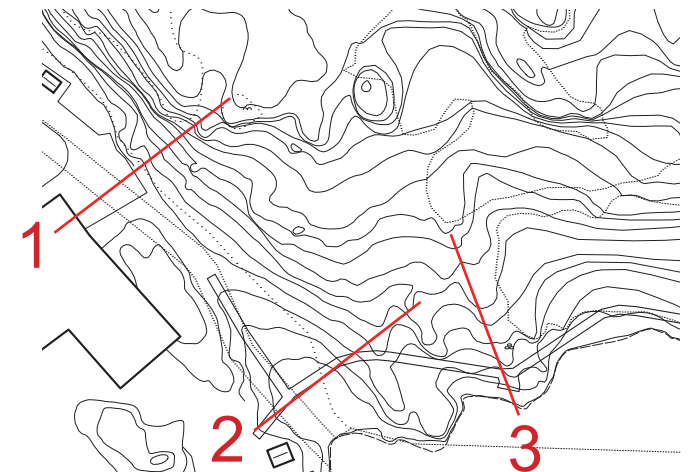
Platsbilder från februari månad 2016

Tvårsnitt som visar på platsens topografi. Snittens placeringar ses på terrängkartan till höger.

Topografin

Platsen är en bergssluttning ner mot Ösbyträsk. Det finns på sina håll relativt stora höjdskillnader som ger ett intressant uttryck och platsen upplevs i sig självt utmanande och spännande. Det kan vara svårt att använda sig av prefabricerat lekmaterial på platsen då det saknas plana ytor. Detta gör att förstärkningar av den rådande naturen och platsanpassad utrustning är ett måste för ett lyckat resultat.

Terrängkarta med markeringar för tvårsnitten till vänster.
Källa: Värmdö kommun

ANALYS

Spår av barns lek med löst material i skogen

Problematiken kring att ta sig säkert till äventyrsleken. Inget övergångsställe finns och den streckade linjen visar den icke existerande trottoaren. Orangea pilar visar flödet till platsen där den stora pilen illustrerar flödet från centrum och parkering, som också tros vara den mest naturliga vägen till denna tilltänkta lekmiljö. Källa: Värmdö kommun

Möjligheter

Läget och omgivningen gör att platsen ligger relativt bra till för en lekmiljö. Vissa spår har hittats som tyder på att en del barn faktiskt redan leker där. Det finns gott om löst material såsom grenar och kvistar och dessa kan ses användas för kojbygge. Annars är platsens läge fränkopp-lat bostadsområden i närheten och kan vara en förklaring till varför det inte vistas många barn i sluttningen. Lekplatser är det däremot ont om i Gustavsberg och denna plats har ett relativt centralt läge i orten. Många tar sig redan till badhuset på ledig tid och därför kan denna lekmiljö även bli till ett utflyktsmål.

Svårigheter

Det finns flera vägar till platsen men det stora flödet tros komma från centrum via badhuset. Där finns också parkering. Det saknas dock en säker väg för gång- och cykeltrafikanter. I dagsläget måste både parkering och bilväg korsas för att nå platsen.

Redan i januari hölls ett möte med badhusets vd. Hon ville bland annat uttrycka sin oro över placering av en lekmiljö så nära vattnet Ösbyträsk. Oron var stor över att medvetet locka barn till en, enligt henne farlig plats, då barn gärna dras till vattenlek. Drunkningsolyckor måste till varje pris förhindras.

Badhusets vd som ofta varit kvar till sent på kvällen vittnar om festande ungdomar uppe i skogen. Detta bekräftar även kommunpolis, räddningstjänst och trygghetsorganisationen på Värmdö under ett möte senare i april. De berättade även att berusade personer ibland samlas där för att dricka tillsammans ostört i solen. Detta kan av andra upplevas som otryggt.

Jag har efter observation, platsbesök och samtal med människor med god kännedom om platsen, funnit ett antal förutsättningar som ur kommunens perspektiv måste förbättras för att kunna skapa en attraktiv lekmiljö:

- Svårt att hitta och ta sig till platsen
- Platsen ses som en baksida
- Platsen upplevs otrygg
- Närhet till vatten med risk för drunkningsolyckor

VISION

Äventyrsleken i Gustavsberg är tänkt för mer planerade besök då föräldrar tar med sina barn dit eller att förskolor och skolor har Äventyrsleken som utflyktsmål. Lekmiljön kan ändå bli ett spontant besöksmål då platsen är belägen i direkt anslutning till det populära badhuset. Möjligtvis kan det bli kombinerade besök för många barnfamiljer och skolor att ta sig dit. Det är viktigt för mig att visa på områdets potential till att bli en så attraktiv lekmiljö som möjligt som har de kvaliteter och involverar de kriterier som framkommit i litteraturen som goda lekmiljöer. Med stöd av det jag har läst och mina upplevelser från studiebesöken har jag formulerat fyra viktiga punkter som jag anser bör vara beståndsdelar i den tilltänkta lekmiljön.

1. Attraktiv miljö

Miljön måste tilltala och locka barn i alla möjliga åldrar samt deras föräldrar för en så trygg och social plats som möjligt. Den behöver därför vara multifunktionell och inte bara innehålla lek utan också plats för vila, måltider och tillgång till toalett. Det är också viktigt att platsen är estetiskt tilltalande och upplevs som trygg och omhändertagen.

2. Utmaning

Själva leken bör vara utmanande för många barn. Därför behövs en gradient i svårighetsgrad och vildhet på platsen. Från sand- och vattenlek till klättring på hög höjd. Det är också bra om inhägnad kan undvikas så att leken mer naturligt kan flyta ut i den omgivande naturen på platsen. Lekmiljön ska väcka ett inre sug efter utmaning och äventyr hos barnet och uppmuntra till självständigt risktagande i leken.

3. Variation

Leken ska erbjuda många olika moment såsom rutscha, klättra, svinga, krypa, åla, rulla och häva sig upp samt att kunna leka med löst material och element som jord, sand och vatten. Det ska även finnas möjlighet att uppleva hög höjd och fart. Platsen måste därför ha varierade ytor av vegetation och öppenhet för att möta denna vidlyftiga lekkaraktär.

4. Skapa sin egen plats

Det lösa materialet som står att finna i naturen på platsen ska kunna manipuleras av barn och de ska med hjälp av materialet kunna skapa sina egna platser. Platsen bör uppmuntra till kojbyggande och ha en varierad terräng och natur som gör det möjligt för barn att skapa sina egna krypin. En viss känsla av att kunna försvinna och gömma sig är också viktigt att det kan uppstå.

Gestaltlingsprogram

Barn behöver utmanas i leken och lära av sina misstag för att bli starka och självständiga individer. Lek som signalerar spänning och möjligtvis något farligt lockar barn. Vuxna kan försöka hindra barn att vistas på riskfyllda platser men samtidigt vara säkra på att barn hittar sätt för att uppnå den kittlande känslan av att vara på gränsen till vad de klarar av. Bättre att det sker under trygga förhållanden än att det uppstår en ordentligt farlig och okontrollerad situation med allvarlig utgång.

Gestaltningen bygger på platsens förutsättningar samt de olika kriterier som vuxit fram i litteraturnomgången för den mer äventyrliga lek-karak-tären.

Mål med förslaget

- Det ska vara tydligt och säkert att ta sig till platsen.
- Leken ska integreras i den befintliga miljön.
- Lekmiljön ska bli en välbesökt plats för såväl Gustavsbergsbor som för övriga besökare.
- Lekmiljön riktar sig till en bred grupp människor och ska fungera som ett utflyktsmål för familjer och skolklasser.
- Lekvärden ska finnas för barn i olika åldrar och utformningen ska innehålla en gradient i svårighetsgrad och vildhet.
- Platsen ska vara estetiskt tilltalande, trygg och omhändertagen.
- Oavsett funktionshinder ska människor kunna ta sig till platsen och vara där, även om själva leken inte är tillgänglighetsanpassad.

Att uppnå detta

- Tydlig entré och tillgänglig väg skapas till platsen.
- Befintliga värden bevaras och förstärks.
- Utformning av platsen görs i relation till barns olika åldrar och förutsättningar.
- Platsen ska uppfattas som unik med stor variation av lekmoment.
- Platsen görs trygg och omhändertagen.
- Avgränsning mot vattnet förstärks.

TEMA "Ett skärgårdsäventyr"

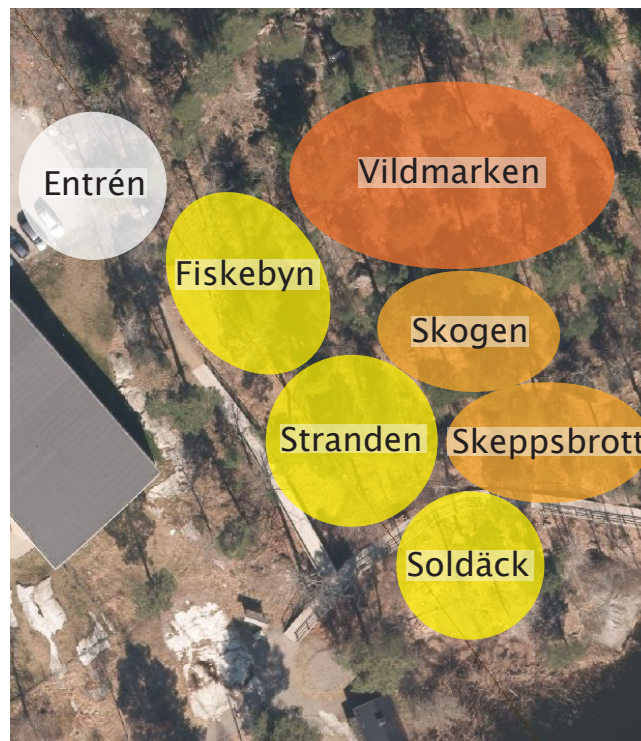
Waxholmsbåt på Siggesta gård ute på Värmdö lockar till lek.

För att få en fungerande och orienterbar lek-miljö har platsen ett övergripande äventyrstema. Äventyr i sin tur är relativt brett och kan involvera många olika saker, därför har platsen även fått ett mer specifikt tema; Skärgårdsäventyr. I Gustavsberg är inte skärgården så påtaglig därför känns det bra att temat har en geografisk och historisk förankring. Typiska karaktärer för kommunens skärgårdslandskap lyfts fram. Det är även något kommunen är känd för och som de gärna visar upp.

Den övergripande tanken med gestaltningen är att det ska finnas en graderad svårighetsgrad på utmaningarna i lekmiljön. Gradienten kan ses i tre steg och följer även vegetationen och topografin i dess ökande komplexitet. De gula områdena tillhör zon 1, de orangea tillhör zon 2 och den mörkaste färgen är zon 3. Föräldrar och andra vuxna inbjuds att delta i leken men kan samtidigt ha överblick från soldäck.

Entrén

För denna plats är det mycket viktigt med en tydlig entré. Den ska vara synlig på håll då själva platsen ligger skymd bakom badhuset. Entrén signalerar att det är något speciellt och skärgårds temat presenteras tydligt redan vid entrén. En säker passage finns till entrén.

De olika delarna av förslagets temaindelning. Färgerna visar vilken utmaningsnivå de har med utgångspunkt i förklaringsmodellen. Källa: Värmdö kommun

Fiskebyn

Fiskebyn har en historisk förankring som på ett lekfullt sätt speglar hur människor i skärgården en gång livnärt sig på fiske.

Vildmarken

Skärgården har en speciell flora och fauna med vindpinade träd och ett torrt och sparsamt fålt-skikt som även kan ses på denna plats. Vildmarken erbjuder inte bara skog utan också höjd med utsikt. Vildmarken innehåller få lekredskap och fokuserar mer på barns egen fantasi.

Skogen

I Värmdös skärgård är de större öarna ofta skogsbeklädda. Skogen erbjuder ett spännande äventyr med fart och mystik.

Skeppsbrott

Det finns en del vrak från forna tider i Värmdös skärgård. Denna del anspelar på detta och erbjuder ett utmanande äventyr med träning i både balans och klättring.

Stranden

Stranden är en tydlig karaktär som i alla tider lockat människor till skärgården. Även om Värmdös skärgård främst består av klippstränder finns det även gott om sand. Stranden erbjuder mer traditionell lekplatslek med sand-, gung- och rutschlek.

Soldäck

Soldäcket erbjuder en njutningsfull utblick över Ösbyträsk i ett soligt söderläge. Där finns sittplatser och möjlighet till att äta matsäck.

IDÉFÖRSLAG

Störst fokus ligger på barns användning av platsen. Deras fantasi och intressen står i centrum för utformningen. Mårtensson med flera har i litteraturgenomgången lyft den vilda naturen som en god och eftersträvarsvärd lekmiljö utifrån de positiva hälsoeffekter som kan ses av att vistas i sådana miljöer. Naturen har varit den största byggstenen i mitt förslag och jag har velat integrera det byggda så väl som det bara har varit möjligt. Från lekutrustningen är det tänkt att barnen ska kunna se till de omgivande miljöerna och lockas att utforska dem, såsom jag fann att barnen gjorde under mina studiebesök.

Förenklat består förslaget av tre zoner; lätt, medel och svårare. Med denna indelning menas att den mer lätta zonen även innehåller utmaningar, men då för de mindre barnen och är beläget i ett relativt öppet landskap med få träd. Denna zon är även närmast det stora gångstråket och soldäcket där det kan förväntas att många vuxna vistas och kan ha uppsikt. Det stora grus- och träspångsstråket är också tillgänglighetsanpassat så att barnvagnar och funktionshindrade har viss framkomlighet. Medelzonen har fokus på balans och klättring och kan vara utmanande för lite äldre barn. Denna del ligger i ett mer kuperat och växtbegränsat område. Den svårare zonen innehåller få redskap och byggnationer men är fysiskt och mentalt utmanande. I denna del kan fantasin flöda, det finns gott om löst material för kojbygge att försvinna in och gömma sig i. Det finns dock några förstärkta delar för att hjälpa till att starta lekar. En utsiktsplats på den högsta punkten kan bli en lockelse att ta sig högre upp.

I de tre zonerna finns ytterligare indelningar som bygger på lekplatsens skärgårdstema. Fiskebyn, Stranden och Soldäck hör alla till den lätta zon 1. Skeppsbrott och Skogen utgör den medelsvåra zon 2, och zon 3 som är lite svårare består av Vildmarken. Från själva leken kan man även följa en upplevelsestig som ansluter till den befintliga spången runt sjön. Där kan barn se skulpturer från det aktuella temat som jag fått inspiration från mina tidigare besök till andra temalekplatser.

Upplevelsestigen med skulpturer i skärgårdstema längs vägen.

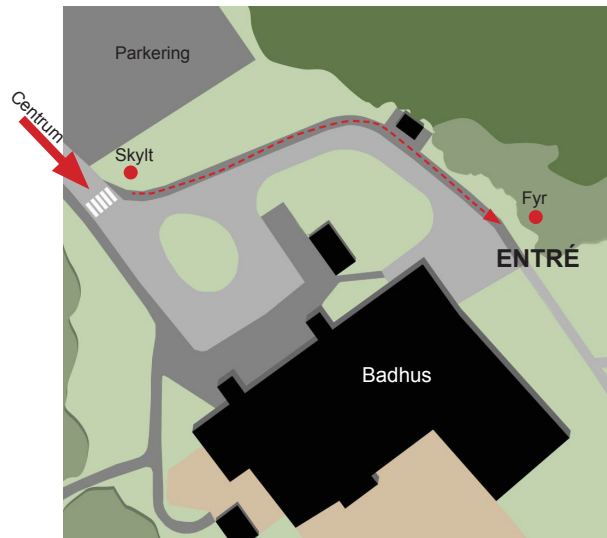
Staket eller annan inhägnad är något jag velat undvika då det kan störa den fria leken, men mot vattnet och spången upprättas en ordentlig avgränsning för att förhindra drunkningsolyckor då det är både klippigt och sankt i lågpunkterna.

I dagsläget är platsen ej belyst. I förslaget finns en mer traditionell, kommunal belysning av det stora gångstråket från entrén och vidare till den del av spången som ligger i anslutning till lekmiljön.

Denna är främst till för att signalera att det är en kommunal plats som är omhändertagen och kan inte en känsla av trygghet. Inne i själva lekmiljön finns fem höga belysningsstolpar med ett flertal strålkastare på vardera stolpe. Dessa är mer för effektbelysning av träd, lekmoment och den inre stigen. All belysning är till för att i första hand skapa trygghet och om möjligt göra platsen mindre lockande för de människor som vill förstöra. Belysning gör också att lekperioden under höst och vinter kan förlängas. Placering och val av armaturer förutsätter dock vidare utredning. Med tanke på trygghet bör även ett flertal träd och sly avverkas i lekmiljön för att minska obehagliga gömställen. I vildmarken får det istället finnas gott om gran att gömma sig under.

Tillgång till toalett är något som kan förlänga vistelsen för de allra flesta familjer. En offentlig toalett med skötmöjlighet planeras därför i den befintliga byggnaden nära sjön där det även passar att ha en liten kiosk som möjligtvis bara är öppen sommartid. En offentlig toalett är mycket dyrt och krävande för en kommun att sköta men med denna placering kan badhuset ha uppsikt över toaletten och vid stängning se till att även toaletten är låst.

ENTRÉN

Säker övergång med nytt övergångsställe och trottoar som leder fram till entrén.

Äventyrsleken ligger tyvärr skydd bakom badhusbyggnaden och det finns inget säkert eller bra sätt att ta sig till platsen. Gratis parkering finns i anslutning till badet och kan nyttjas av de som kommer med bil. Från parkeringen, centrum och busstorget leder en trottoar mot badhuset. För att äventyrsleken ska få en egen identitet och inte höra ihop med badhuset har jag velat skapa en separat entré och väg som leder dit. Från befintlig trottoar anläggs en ny trottoar längs med den serviceväg som finns till badhuset. Ett övergångsställe behövs för att ta sig över till nya trottoaren och redan där står en skylt i skärgårdstema som

annonserar platsen och visar vägen. Längre fram skymtas den höga skulpturen av en fyr där entrén till äventyret börjar.

Entrén är lekfullt lockande med ett tydligt skärgårdstema som visar sig med blå plattläggning likt vatten med röda och gröna farledspinnar och sjömärken förankrade i marken. En skulptur av en fyr står högt och syns på håll. Den blå plattläggningen kantas av ett trädäck liknande bryggor med reling av tamp.

Det ska vara tydligt och säkert att ta sig till äventyrsleken. Skylt och fyrskulpturen syns på håll och presenterar skärgårdstemat tidigt.

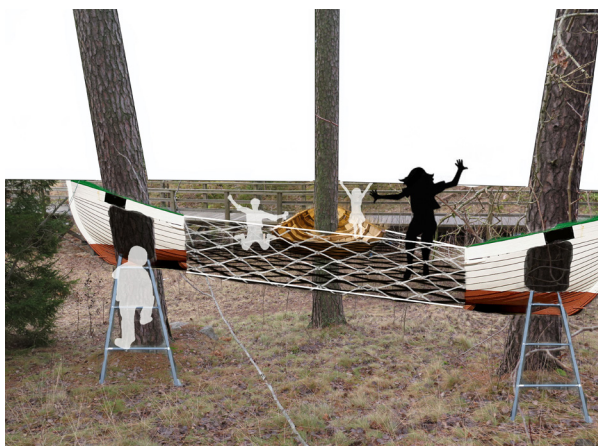
Entrén är lekfullt välkomnande med ett tydligt tema. Denna del är tillgänglighetsanpassad likväl som den större sigen som leder in till området för äventyrsleken.

FISKEBYN - ZON 1

Orienterande bild över fiskebyns placering i leken.

Upphöjda båtar på tallstammar med nät som förbinder dem kräver viss färdighet för klättring och är utmanande för de små.

Det första som möter besökarna är den lilla fiskebyn med bryggor, roddbåtar och små fiskestugor. Denna miljö riktar sig till de lite mindre barnen och har därför en låg utmaningsnivå. Tanken med fiskebyn är att visa en historisk miljö på ett lekfullt sätt och göra något annat av den mer

traditionella lekstugan. Miljön erbjuder fantasi-full, interaktiv lek. Vidare in finns det fiskebåtar upphöjda i träd med ett stort nät som förbinder dem samman. Denna lekutrustning är något mer utmanande och kräver en viss klättringskunskap men fortfarande ämnad för mindre barn.

Fiskebyn uppmuntrar till fantasifulla roller i de små bodarna och båtarna på plats.

STRANDEN - ZON 1

Orienterande bild över strandens placering i leken.

Rutschkanan med dess lite utmanande uppgång är en utmaning för de mindre barnen.

Stranden erbjuder mer traditionell sandlek. Vattenleken gör den mer speciell med en lättmanövrerad vattenpump och rännor som leder vatten ner till sanden för experimentell sand- och vattenlek. En släntrutschkana leder ner i sandytan och har en utmanande uppgång för att åter kunna rutscha ner. Stranden involverar även den stora

kompisgungan med plats för fler barn. Hela ytan är nära belägen den befintliga spången som leder förbi nedanför lekmiljön och som ligger i anslutning till det trädäck med sittplatser där föräldrar och småsyskon i vagn kan vistas och samtidigt kunna ha uppsikt över de lekande barnen.

Vatten är ett element som barn älskar att leka med. Tillsammans med sand kan de med händerna skapa olika formationer och figurer.

SOLDÄCK - ZON 1

Orienterande bild över soldäckets placering i leken.

Utsikten från soldäck över Ösbyträsk's södra strand.

Soldäck är en plats för vila och samling samt att man där kan förtära medhavd mat eller grilla vid den grill som finns på plats. Hela trädäcket är solbelyst men samtidigt skuggas av de större tallar som sticker upp i däck. Denna plats är tillgänglig och mycket användbar för en större samling barngrupper.

En liten bergsknalle reser sig upp ur trädäcket i det sydöstra hörnet. En trapp leder upp till fyren som barn kan ta sig upp i och kika ut över vattnet.

Den offentliga toaletten är nära belägen i ett litet servicehus en bit bort. Tillgång till toalett är av stor vikt för alla besökare och med sådan bekvämlighet kan besöket bli mer långvarigt.

Soldäcket är en av de delar som är tillgänglig för barnvagnar och rullstolar. Där finns flera picknickbord och grill samt en fin utsikt över sjön och uppsikt över lekens låglänta delar.

SKEPPSBROTT - ZON 2

Orienterande bild över skeppsbrottets placering i leken.

Utmanande balanslek för de lite äldre barnen.

Denna miljö erbjuder en högre utmaningsnivå och tränar balans och klättringsförmåga. Balansbanan leder till en lägre bergskam som försetts med klätternät och lianer för att kunna ta sig över. Väl uppe kan barn fortsätta sin lek i det skeppsbrott som finns på andra sidan. Där kan barn klättra och balansera mellan träden i rep och gå

på gångbro till ett sjunket lekfartyg. Omgivningen är genomgående naturlig på platsen och lockar till vidare lek i naturen intill.

Med enkla medel kan de lite äldre barnen utmanas i balansbanan som leder fram till bergskammen med klätternät och lian. Bakom väntar större utmaningar.

SKOGEN - ZON 2

Orienterande bild över skogens placering i leken.

Äventyrrutschkanan erbjuder de större barnen att uppleva tjustringen i att rutscha.

Ovan skeppsbrottet övergår naturen mer till skog och äventyret gör sig påmint. Själva leken är inte så mycket svårare utan det är naturen som blir tätare med inslag av en del lekutrustning.

Längst den stig som leder upp i skogen är ett antal stora speglar utplacerade på sätt som reflekterar skogen runt omkring men även den som passerar igenom. Spegelarna är en effektfull installation som alla kan ta del av och är tillverkat i okrossbart material.

Fågelholkarna i skogen erbjuder krypin för de lite äldre barnen.

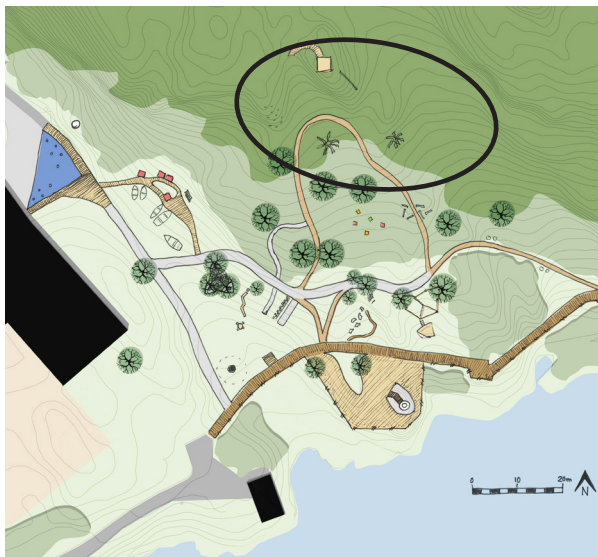
Upplevelsen av skogen kan med hjälp av speglar få fler dimensioner.

Inne bland träden finns en samling av stora fågelholkar. Det är upphöjda holkar som barn kan klättra in i och se ut genom hål i väggarna. Dessa holkar är placerade med ingångar åt olika håll så att barnen kan vinka och se till kompisar i andra holkar.

Den äventyrliga rutschkanan slingrar sig från detta område i en tunnel ner för sluttningen och mynnar ut i sandytan nere vid strandområdet. Partier av plexiglas utgör tunnelns tak och botten för en roligare upplevelse samtidigt som ljus kan stråla in i tunneln.

VILDMARKEN - ZON 3

Orienterande bild över vildmarkens placering i leken.

Med klättergrepp lockas barn att anta utmaningen att ta sig upp.

En grusad yta vid den utstickande klippan inbjuder till vidare fantasilek.

Även vildmarken innehåller få installationer men är desto mer utmanande. Detta är området jag har klassificerat som högst utmaningsnivå med klättergrepp och lianer för att ta sig upp för bergsväggarna. En utstickande klippa förstärks med ett underlag av singel för att förstärka fantasin om en möjlig grotta eller gömställe. En del klätterträd finns också i vildmarken.

På högsta punkten reser sig det höga utkikstornet med utsikt över området och sjön. Tornet har fått namnet "Örnboet" och kan med fantasins hjälp vara havsörnens boning. För att ta sig till tornet finns klätterlianer men också trapp.

Utkikstornet är den högsta punkten i lekmiljön och erbjuder en utblick över hela området som är tänkt att attrahera de äldre barnen.

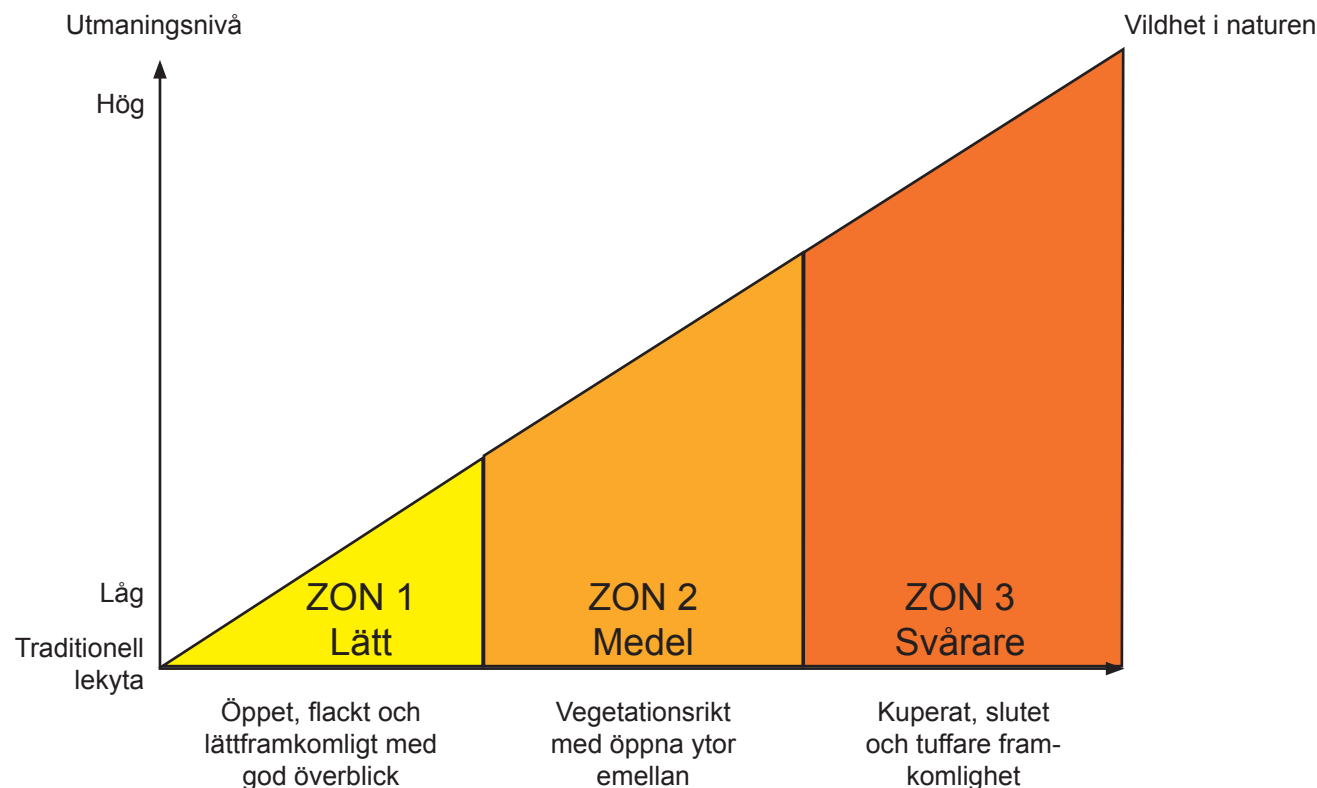
DESIGNPROCESS

Idéförslaget består förenklat av tre zoner. Zonindelningen har varit ett bra arbetsätt och underlättat utformningsarbetet. Zonindelningen har tydliggjort för mig var det är lämpligt att placera lekmaterial, vilken nivå av utmaning respektive del bör ha samt vad som bör erbjudas barnen i de respektive områdena. Idén bakom Principmodellen har vuxit fram och omformats under hela designprocessen. Efter studiebesöken väcktes tankar om zoner av ytor men det var under platsbesöken som dimensionen av en gradient i framkomlighet och öppenhet på plats framträdde, med tanke på platsens vegetation och topografiska förutsättningar. Modellen utvecklades med miljöbeskrivningar till respektive zon.

Principmodellen är ett sätt att beskriva utmaningsgradienten i förslaget. Vad utmanas barnet av? Svaret på den frågan är beroende på barnets fysiska och mentala förmåga och kan i många fall styras av barnets ålder. Små barn kan tillfredsställas av lätt sandlek, gungor och lätt kontakt med natur. Sådan aktivitet är det meningen ska tillgodoses i den lätta zon 1. De något äldre barnen har jag sett dras till att utmanas fysiskt i balans och klättringsleksaker, men även genom kojbygge och kräver yta för mer vilda och vidlyftiga fantasilekar i naturmark. Zon 2 som är den medelsvåra zonen ska erbjuda den karaktären av lek. Den svårare zon 3 är de platser som de ännu lite äldre barnen dras till. Det är platser som ofta legat i utkanten av själva lekmiljön men ändå lockat till vidare ut-

PRINCIPMODELL

för lekplatser med varierad lekutmaning

forskning och lek med det lösa materialet som stått att finna på plats. Zon 3 är den mest utmanande zonen då den saknar förutbestämd lekutrustning. Där behöver barnet själv använda sin fantasi och uppfinningsförmåga. Denna zon är vegetationsrik och mer kuperad, vilket försvårar framkomligheten och är fysiskt utmanande.

Principmodellen utgörs därmed av de tre zonerna; lätt zon 1, medel zon 2, och svårare zon 3. Zonerna

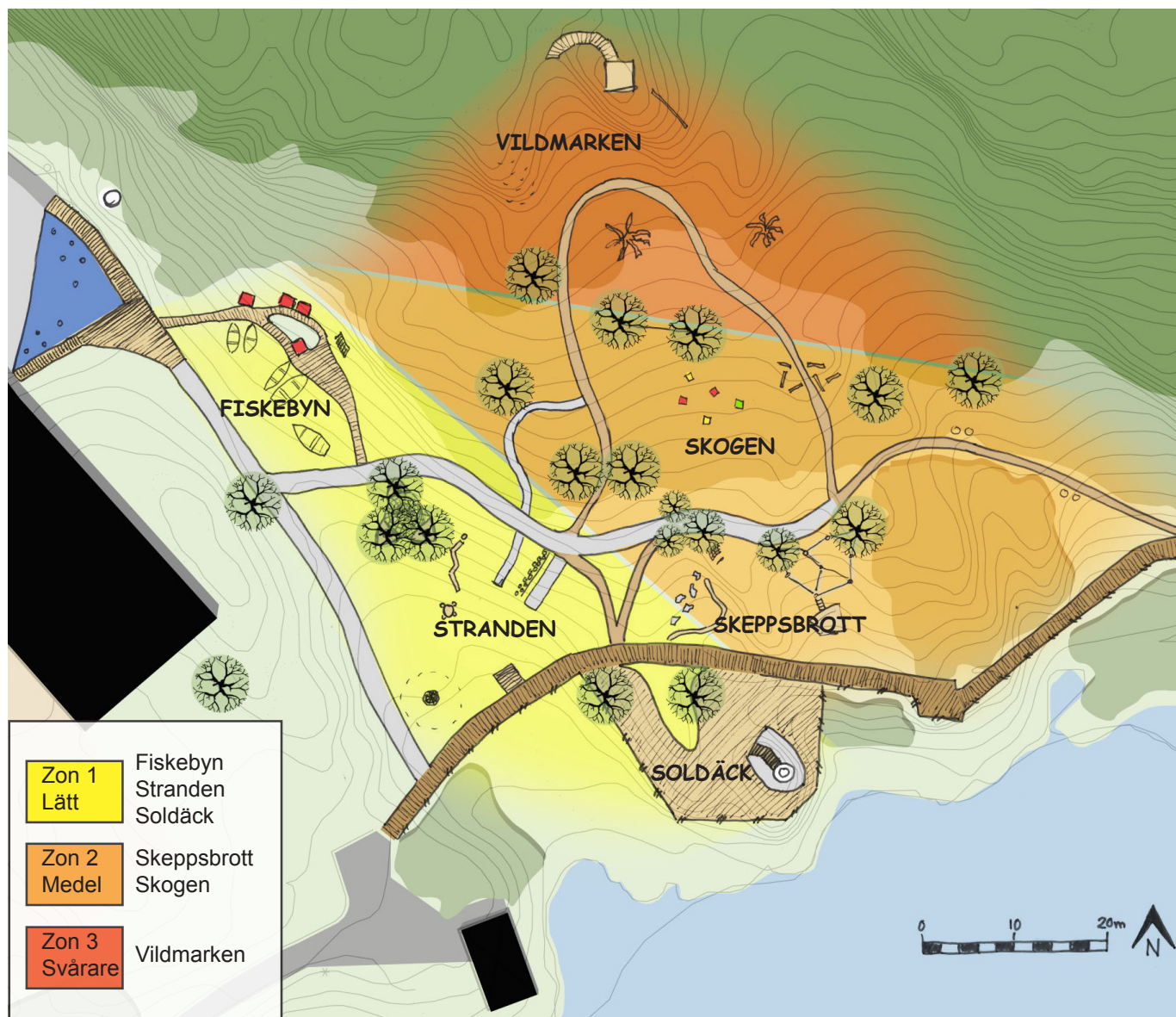
har även korta miljöbeskrivningar som speglar naturen på platsen för de respektive zonerna. Modellen visar en stigande skala i utmaningsnivå i relation till naturens ökande komplexitet. Hela lekmiljön är ett äventyr där barn, utefter förmåga, kan söka sig till det som upplevs utmanande.

ZONINDELNING

Den zonindelning som har gjorts över platsen och som kan ses av bilden intill, har inte några fysiska avgränsningar mer än att naturen successivt övergår att bli mer kuperad och tätväxande i de mörkare färgerna. Det finns en naturlig brynzon som går från relativt öppet och flackt till betydligt mer kuperat och trädbeväxt högre upp. Zonindelningen är inte bara ett sätt att hantera utmaningsnivån av de fysiska förutsättningarna. Indelningen hanterar även de olika sociala faktorer som spelar in i *var* barnen vill leka. Avstånd från föräldrar är exempelvis en aspekt. Föräldrars närhet inger trygghet för små barn, medan det för äldre barn ofta är positivt om föräldrarna är på ett ordentligt avstånd när de leker. En annan aspekt, som också bygger på mina egna erfarenheter som småbarnsförälder, är att föräldrar känner trygghet i om de små barnenes lek är något franskt de äldre barnens, då de äldre oftare har en högre intensitet i sin lek. Zonindelningen på platsen är inget som syns. Själva tanken med indelningen är att barnen själva ska lockas till de områden som är tillräckligt utmanande där de kan öva sina färdigheter.

Zonindelningen i sig är inte en förutsättning för att skapa en lekplats med olika svårighetsgrad och utmaning, men den tar tag i ett behov av att kommunicera mellan olika aktörer som hanterar denna lekplats. Det behövs en samstämmighet i vilken karaktär de olika delarna ska ha.

DISKUSSION

DISKUSSION

Plats för lek för olika åldrar

Det är vanligt att barn i samma ålder leker på lekplatser. Det kan bero på att barnen känner varandra sen tidigare och att andra barn då drar sig för att ansluta sig till leken. En annan anledning kan vara att platsen om möjligt är för liten. I det presenterade förslaget är ytorna stora och det finns gott om plats för många barn i olika åldrar att skapa egna lekar eller leka med varandra. Den gestaltade lekmiljön är mer av ett utflyktsmål som besöks med hela familjen och då finns det syskon i skiftande åldrar som också ska känna sig välkomna.

Det kan vara svårt att få en sammanhållen lekplats då den ska passa ett så brett spann åldrar som denna. Att försöka skapa något för så många kan resultera i att det inte blir riktigt bra för någon. Min utgångspunkt har ändå varit att det inte går att sätta en skylt vid entrén och säga att ”här kan endast barn i dessa åldrar leka”. Det fungerar inte så utan barn tar sig till lekmiljöer oavsett om det är ämnade för den åldersgruppen eller ej.

Därför ska min äventyrslekplats i Gustavsberg erbjuda lek för ett brett spann barn, som beroende på ålder och mognad finner sin plats i anläggningen, där utmaningen är tillräckligt stor.

Inkluderande eller exkluderande

Jag har utgått från att göra en så inkluderande lekmiljö som möjligt för att anpassas till en bred målgrupp i såväl ålder, kön, och fysisk förmåga. Däremot är jag medveten om att framförallt rörelsehindrade barn inte blivit tillräckligt sedda i denna gestaltning. Det har varit ett beslut jag tagit att inte tillgänglighetsanpassa denna lekmiljö fullt ut då de lekvärden jag sett hos platsen inte hade blivit lika bra i ett försök till tillgänglighetsanpassning. Entrén, soldäck och den större stigen och spången går dock att nyttja med rullstol och barnvagn. Jag tror starkt på det som Mårtensson tidigare har skrivit om platsens kvaliteter och barnens sätt att leka i den aktuella miljön. Det är viktigare att se hur leken faktiskt uppkommer och hur det är ett samspel mellan barn och deras omgivning än att bygga ramper upp i skogsmiljön

för att kunna klappa sig på axeln och säga att man inkluderat alla. Tillgänglighetsanpassade lekplatser ska självklart finnas, men på bra och lämpliga platser.

Att skapa en så optimal lekmiljö som möjligt är naturligtvis något att sträva efter men att skapa en plats som ska passa alla involverar både barn i olika åldrar och barn med olika funktionsnedsättningar såsom rörelsehinder och synnedsättning. Detta kan vara mycket utmanande, men genom att göra en plats så naturlig och med en graderad utmaningsnivå tror jag att man kan komma mycket långt. Barn blir ett med sin omgivning och har en otrolig förmåga att med hjälp av sin fantasi skapa de mest fascinerande lekarna av det befintliga materialet. Vissa funktionsnedsatta barn behöver däremot tydlighet i sin omgivning och lekmaterial med självklar användning. En kombinerad lekmiljö med både vild natur och mer klassiska lekredskap kan därför vara ett bra sätt att möta en bredare användargrupp.

Utmanande eller för svårt?

Äventyrslek har jag likställt med utmanande lek, på gränsen till vad som kan vara farligt. Detta kan möjligtvis vara något föräldrar oroar sig över men som samtidigt kan få barn att känna spänning och skratta högt. Känslan av att få tänja på gränserna till sin förmåga har framkommit i litteraturgenomgången som något rent nödvändigt för barns utveckling till självständiga individer. Det är däremot en balansgång mellan utmanande och för svårt. Lekmiljön måste samtidigt vara lekbar och där kan en graderad svårighetsgrad vara en bra modell att använda sig av för att uppnå en lagom utmanande lek för respektive barn, då känslan av att lyckas också är av stor vikt. Barn kan utvecklas med äventyrsleken och finna nya utmaningar i takt med att de blir äldre.

Trygg och säker lek

Att planera för lek i naturmark väcker frågan om leken kan äga rum på ett tryggt och säkert sätt. Europastandarden för leksäkerhet kan inte lika självklart tillämpas för lek i själva naturmarken.

Men för prefabricerad lekutrustning som placeras i naturmark kan principerna för fallunderlag och fallutrymme ändå tillämpas i stor utsträckning. Alla lekmiljöer ska självfallet sträva efter att vara säkra och minimera risken för allvarliga olyckor. Dock kan frånvaron av lockande utmaningar få negativa följder, som exempelvis de Stephenson (2003) diskuterar kring risk för barns svaga självkänsla, då de inte får möjlighet att ta egna risker. Det är intressant hur föräldrar idag, som själva lekt i betydligt farligare lekmiljöer än deras barn, vill skydda sina barn från allt som om möjligt går. Jag har svårt att se att det kan komma något gott utifrån ett sådant synsätt. Barn måste få utforska själva och ”lära genom att göra” som varit ett begrepp inom pedagogiken under en mycket lång tid. Hur ska de annars förstå vad som kan vara farligt om de inte försökt att hoppa från en gunga i hög fart eller ramlat från en klätterställning? Min egen lekerfarenhet har gett mig uppfattningen att det bästa sättet att lära sig risker i leken är att utsättas för fara i trygga miljöer såsom på lekplatser, skol- och förskolegårdar, och stöds av bland annat Hart (2002) och Sandseter (2013).

Mitt bidrag

I mitt arbete har jag fokuserat på vad som gör en plats äventyrlig och kommit fram till en konceptuell utformningsprincip för äventyrlig lek i naturmiljö. Med hjälp av litteraturgenomgång och studiebesök till olika lekplatser har jag funnit många ingredienser i vad som kan passa för äventyrlig lek. Syftet med att göra denna gestaltning har varit att exemplifiera hur en äventyrlig lek i ett kuperat och trädbeväxt landskap kan dra nytta av naturen och samspela med barns fantasi och uppfinningsrikedom, som svårigen går att uppnå på samma vis i mer traditionella lekplatsmiljöer.

I litteraturen fann jag kriterier på vad som gör en lekmiljö utmanande och spännande och vilka komponenter samt aktiviteter och känslor barn bör få utlopp för i sin lek. Bäst kunskap har barnen själva om vad som är utmanande och spännande. Men barn har tyvärr ofta svårt att bli hörda i planeringsprocesser och arbetets begränsade tidsram kunde ej inkludera barndialoger eller omfattande observationer. Därför har Fred-

rika Mårtensson och Ellen Beate Hansen Sandse-
ters studier på barns agerande under lek haft stort
inflytande på mitt arbete. De har båda arbetat
med observationer och intervjuer med barn och
förskolepersonal och har varit det närmsta jag
kunnat komma barns egen talan i lekutformning.
Det har varit viktigt att hitta en utformning som
kan anpassas för så många barn som möjligt där
gestaltningen är inkluderande, tillåtande och
välkomnande. En miljö som kan passa en bred
åldersgrupp och samtidigt vara utmanande.

Det är bland annat tack vare upplevelserna från
mina studiebesök som fått min Principmodell att
växa fram. Den har fungerat mycket väl då jag har
kunnat föreställa mig och se potentiella lösningar
på platsen för äventyrsleken. Jag tror att Princip-
modellen kan vara användbar även i andra sam-
manhang där man planerar lek för barn i olika
åldrar i naturmiljö. Principerna tror jag kan vara
tillämpbara även på andra lekmiljöer men meto-
den för att analysera en plats befintliga förutsätt-
ningar bör med fördel utvecklas ytterligare.

Målet med arbetet har också varit att ge perspek-
tiv i säkerhetsdebatten kring lekmiljöer och att
visa på hur bra och tillräckligt säkra lekmiljöer
kan skapas i naturliga miljöer. Naturen är redan
en bra lekmiljö, det gäller bara att locka barn och
deras föräldrar till dessa platser. Ett delmål har
varit att skapa en mångfunktionell plats där barn i
alla åldrar samt de vuxna målsmännen kan vistas
tillsammans under en längre tid. Jag har velat
skapa ett utflyktsmål som kan locka människor
från hela kommunen. Platsen ligger i anslutning
till andra fritidsaktiviteter och är belägen intill
Ösbyträsk naturreservat med vandringsled, som
gör att det redan finns ett besöksstryck som nu kan
kompletteras med lekpaus för barnen i äventyrlig
lek.

Metodiska erfarenheter

Redan från början var jag tvungen att definiera
vad äventyrslek är. Det var ett önskemål från
politikerna i kommunen att det just skulle bli en
äventyrslek, men utan vidare definition. Jag har

därför utgått helt från min egen subjektiva tolk-
ning för vad som är äventyrligt. Även om jag fun-
nit en del i litteraturen så har jag själv inkluderat
de olika komponenterna till min egen tolkning
av vad som är äventyr för barn. Det har inte varit
helt lätt att skapa ett äventyr för en så bred ålders-
grupp som jag ändå valt att arbeta med, men det
har också visat vägen för den modell jag kom att
arbeta fram – *Principmodellen för lekplatser med
 varierad utmaning*.

Jag har funnit och presenterat kriterier och rikt-
linjer för en så optimal utomhuslek som möj-
ligt och dessa har framkommit med ledning av
forskarens noggranna observationer, studier och
intervjuer. De jag presenterar är endast några av
många kriterier som finns för barns utomhus-
miljöer och de jag tar upp fokuserar mer på den
äventyrliga lekkaraktären. Kriterierna jag be-
handlar är främst anpassade för barn utan någon
funktionsnedsättning vilket jag diskuterar på
sidan 13.

Reflektion av min process

Det var under mina många platsbesök, ensam och tillsammans med olika referenspersoner från kommunen, som jag fick flest idéer för platsen. Tillsammans med färskna minnen från studiebesöken inspirerades jag av att promenera runt i naturmarken och spana efter platsbundna förutsättningar för äventyrsleken där jag till och med själv kunde känna ett sug av att få leka i miljön. Det har varit positivt att jag själv bor i området och att platsen har varit nära min arbetsplats. Därav har jag kunnat besöka platsen regelbundet.

Ett av de viktigaste resultaten är att jag kunnat visa politiker och tjänstemän i Värmdö kommun på platsens möjlighet att kunna bli något helt annat, en användarvänlig plats för en bred grupp medborgare. Äventyrsleken kan bli en ny social mötesplats för gränsöverskridande möten mellan människor i olika åldrar. Den negativa syn som några från kommunen har haft angående platsen, har sakta ändrats och jag har successivt fått allt mer förståelse för och positiv feedback på förslaget.

Kommunalt samarbete

Arbetet med att sitta med i projektgruppen och gå på möten med referensgrupp och andra experter har varit mycket lärorikt om än lite frustrerande. Det är verkligen svårt att tillföra något nytt i den fysiska miljön i kommunen då det är så många som ska tycka och säga sitt innan ett beslut kan tas. Det har varit problematiskt att komma framåt när politiker och flera tjänstemän haft förutfattade meningar om vad lekplatser är. Ett annat problem har varit platsens läge. Badhusets vd har uttryckt stort misstyycke att ha en lekmiljö så nära vatten men har annars varit mycket positivt inställd till äventyrsleken. Hennes största farhåga är risken för drunkningstillbud. Kommunpolis, räddningstjänst och kommunens trygghetsorganisation har inte alls haft samma oro och ser till föräldraansvar i den frågan. Alla belyste dock problematiken med platsen som ett tillhåll för berusade människor och ser en konflikt mellan användarna av den nya platsen. Även kommunpolisen, räddningstjänsten och trygghetsorganisationen är mycket positiva till idén

men är oroliga för att platsen inte skulle få vara ifred.

Att platsen skulle vara ett tillhåll för berusade människor hade jag ingen aning om. Det badhusets vd berättat om festande ungdomar i skogen på kvällstid ser jag inte som något stort problem. De söker sig säkert till andra platser när det blir för offentligt. Det gäller även de berusade dagdrivarna, men är något jag ändå har varit tvungen att ha med mig vid utformning av platsen. Alla ska vara välkomna men platsen får inte förstöras eller på något sätt få ett dåligt rykte så att familjer inte vill ta sig dit. Bänkar och grillplats i skönt solläge lockar inte bara familjer utan även stökigare kvällsgäster som ofta glömmer att städa efter sig. Detta problem är svårt att komma åt och kanske bör man bara låta det vara och satsa på hög skötsel och tillsyn de första åren, för att signalera att ett sådant beteende inte är acceptabelt. Det är viktigt att det finns en skötselplan redan från start så att platsen, vid eventuell förstörelse, inte förblir stående så ett par veckor utan eventuell sanering och reparation. Det är även viktigt att markera

att det är en omhändertagen plats med kontinuerlig tillsyn. Jag hoppas att Värmdö kommun, efter att ha byggt denna lekmiljö, inte kommer lämna platsen som den är, utan pengar kvar för att underhålla. Skötselprogrammet är nästan lika viktigt som platsen i sig. Annars är det att kasta dyra pengar i sjön.

Nya frågor

I arbetet har jag belyst att det kan finnas könskillnader i barns lek men inte tittat närmare på vad som faktiskt skiljer dem åt. Det skulle vara intressant att se en utformning med fokus på flickor, då det ofta är de som anses försummade i lekplatsutformning. Hur skiljer sig en sådan mot de mer traditionella lekplatserna och vilka komponenter kan man använda sig av för att skapa en plats som passar alla?

Jag hade som ambition att skapa en lekmiljö för alla åldrar. Fokus har dock hamnat på en lägre åldersgrupp än vad jag från början tänkt. I detta

arbetes begränsade omfattning hanns tyvärr inte ungdomarna riktigt med, de i högstadieåldern och uppåt. Det krävs något extra för att även locka tonåringar till lekmiljö. Det vore intressant att ta reda på hur äldre barn i tonåren vill leka och utmanas i sin lek, eller om det mer handlar om platser att kunna umgås med vänner på. Hur kan stadens utemiljö utformas för att utmana ungdomar?

På inhägnade förskolegårdar, där många barn vistas under stora delar av dagen, blir ofta den lilla natur som finns mycket utsatt och nedtrampad. En fundering jag har haft under arbetets gång är hur karaktären på platsen kommer förändras när barn börjar nyttja den? Kommer det finnas något fältskikt kvar och kommer alla berghällar vara avskavda från mossor och lav? Förmodligen är detta något som kan väntas ske, men hur snabbt blir det så och kommer den nya karaktären vara lika tilltalande? Bör man göra något i förebyggande syfte med tanke på slitskadorna på naturen?

Slutord

Jag har med detta arbete förhoppningsvis belyst naturens potential att fungera som lekmiljö med attraktiva och utmanande lekvärden. Jag hoppas att framtidens barn ska fortsätta att lockas av naturen och vilja leka där. Med liknande platser som den jag utformat kan vi hjälpa dem att komma närmare naturen och på ett naturligt sätt söka och uppleva de utmaningar naturen själv erbjuder. Min önskan är att både mina och andras barn ska fortsätta utmanas och träna sina färdigheter så att de kan bli de självständiga och starka individer de behöver vara för att utveckla en hållbar livsstil, både för sig själva och andra. Detta förutsätter ett nödvändigt risktagande. Det ska inte behövas någon barnkonvention eller lagstiftning för att skapa utmanande lekmiljöer för det nödvändiga risktagandet. Det har alltid varit en självklar möjlighet i barns utveckling. Något som vi faktiskt kan, bör och får göra ändå.

REFERENSER

REFERENSER

Muntliga källor:

Elisabeth Strömberg, Vd Gustavsbergbadet. Värmdö kommun. Samtal 2016-01-28.

Skriftliga källor:

Barnsäkerhetsrådet (2015): *Tema Skola*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Pdf. Tillgänglig: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/27992.pdf> [20161015]

Boverket, (2015a) *Regler för lekplatser och lekredskap*. Web. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/sv/byggande/sakerhet/barnsakerhet-och-personsakerhet/lekplatser-och-lekredskap/> [20160218]

Boverket, (2015b) *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket

Devault, B & Devault, K. (2002). *Participant observation*. Oxford: AltraMira press

Garhn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P., Ekman, A. (1997) *Ute på Dagis*. Hässleholm: Norra Skåne Offset

Grahn, P. (2007) Red. Dahlgren L,W. Sjölander, S. Strid, J, P. Szczepanski, A. *Utomhuspedagogik som kunskapskälla – Närmiljö blir lärmiljö*. Sid. 55-104. Lund: Studentlitteratur AB

Hart, R. (2002) *Containing children: some lessons on planning for play from New York City*. Environment and Urbanization. Vol. 14 no 2 135-148. Pdf. Tillgänglig: <http://eau.sagepub.com/content/14/2/135.full.pdf+html> [20160331]

Jansson, M. (2009) *Management and Use of Public Outdoor Playgrounds*. Alnarp: SLU Repro. Pdf. Tillgänglig: <http://pub.epsilon.slu.se/2070/> [20160122]

Nationalencyklopedin (2017) *Äventyr; Natur*. Web. Tillgänglig: <http://www.ne.se> [20170206]

Malmö Gatukontor (2006) *Lekplatsprogram för Malmö*. Pdf. Tillgänglig: <http://www.projektering.nu/files/Lekplatsprogram.pdf> [20160201]

Malmö stad (2011) *Utemiljö vid förskolor i Malmö - ett verktyg för planering, utformning och bygglovgranskning*. Pdf. Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b8e7f/1383643930239/Utemilj%C3%B6+vid+f%C3%B6rskolor+i+Malm%C3%B6+dec+2011.pdf> [2016-12-15]

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2009) *Fakta och statistik barnsäkerhet*. Web. Tillgänglig: <https://www.msb.se/sv/Forebyggande/Barns--ungas-sakerhet/Fakta-och-statistik-barnsakerhet/> [20161003]

Mårtensson, F. (2004) *Landskapet i leken*. Alnarp: SLU Repro. Pdf. Tillgänglig: <http://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [20160218]

Mårtensson, F. (2012) *Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion*. Socialmedicinsk tidskrift 3/2012. Pdf. Tillgänglig: http://plus.rjl.se/info_files/infosida40834/Halsoframjande_aventyr_med_naturen_som_distraktion_Fredrika_Martensson.pdf [20160218]

Mårtensson, F. (2013) *Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek*. Socialmedicinsk tidskrift 4/2013. Pdf. Tillgänglig: <http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/viewFile/1027/835> [20160218]

Olsson Lieberg, T. (2007) *Säkerhet på bekostnad av skaparlust*. Web. Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/arkiv?article=sakerhet-pa-bekostnad-av-skaparlust#sthash.jIMcnALz.dpuf> [20160122]

Sandseter, E, B, H. (2010) *Scaryfunny*. Trondheim: NTNU-trykk. Pdf. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:322544/FULLTEXT02.pdf> [20160222]

Sandseter, E, B, H. (2013) *Early childhood education and care practitioners' perceptions of children's risky play; examining the influence of personality and gender*. Early Child Development and Care. Vol. 184, no. 3. Pdf. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03004430.2013.794797> [20160223]

Sandseter, E, B, H. (2015) *What is the Relationship between Risky Outdoor Play and Health in Children? A Systematic Review*. Environmental Research and Public Health. Vol. 12, 6423-6454. Web. Tillgänglig: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4483710/> [20160223]

Socialstyrelsen (2015) *Skador bland barn i Sverige. Olycksfall, övergrepp och avsiktligt självdestruktiva handlingar*. Pdf. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19701/2015-2-8.pdf> [20161003]

Stephenson, A. (2003) *Physical Risk-taking: Dangerous or endangered?* Early Years, Vol. 23, no. 1. Pdf. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/0957514032000045573> [20160203]

Stockholms stad (2010) *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm*. Pdf. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/oversiktsplan> [20160218]

Sveriges Kommuner och Landsting (2015) *Skolgården - Förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Pdf. Tillgänglig: <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/epub/7585-258-4.epub> [20161120+]

UNICEF (2009): *Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter, Stockholm*. Web. Tillgänglig: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten> [20161015]

Värmdö kommun (2014) *Grönstrukturplan - Gustavsberg*. Pdf. Tillgänglig: http://www.varmdo.se/download/18.6dca8f391480f8219b81d682/1409300738616/gr%C3%B6nstrukturplan_2014_del+1.pdf [20160122]

Wood, D. (1971) *Free the Children! Down With Playgrounds!* McGill Journal of Education Vol. 12, 227-243. Pdf. Tillgänglig: <http://mje.mcgill.ca/article/viewFile/7155/5094> [20160329]

Zuckerman, M. (1994) *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge: Cambridge University Press

Bilder

Alla fotografier, figurer och fotomontage är skapade av författaren om inget annat anges. Kartor och flygbilder källhänvisas under respektive bild.

Lekplatsbilder från Malmö är tagna av Erik Hjortek och fler finns att se på: <http://lekparkmalmo.blogspot.se/>

Sara Junehag
Avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet,
Uppsala 2017